UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

3 päivänä maaliskuuta 2011 *

Yhdistetyissä asioissa T-122/07–T-124/07,

Siemens AG Österreich, kotipaikka Wien (Itävalta), ja

VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG, kotipaikka Wien,

kantajina asiassa T-122/07,

Siemens Transmission & Distribution Ltd, kotipaikka Manchester (Yhdistynyt kuningaskunta),

kantajana asiassa T-123/07,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

Siemens Transmission & Distribution SA, kotipaikka Grenoble (Ranska), ja

Nuova Magrini Galileo SpA, kotipaikka Bergamo (Italia),

kantajina asiassa T-124/07,

edustajinaan asianajajat H. Wollmann ja F. Urlesberger,

vastaan

Euroopan komissio, asiamiehinään aluksi F. Arbault ja O. Weber, sittemmin X. Lewis ja A. Antoniadis, ja lopuksi A. Antoniadis ja R. Sauer,

vastaajana,

jotka koskevat ensisijaisesti vaatimusta kumota osittain EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) 24.1.2007 tehty komission päätös K(2006) 6762 lopullinen sekä toissijaisesti vaatimusta alentaa kantajille määrättyjen sakon määrää,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja I. Pelikánová (esittelevä tuomari) sekä tuomarit K. Jürimäe ja S. Soldevila Fragoso,

kirjaaja: hallintovirkamies K. Andová,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 16.3.2010 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asian tausta

I *Kantajat ja VA Tech -konserni*

1 VA Technologie AG osti 20.9.1998 Rolls-Roycen tytäryhtiön Reyrolle Ltd:n, josta tuli VA Tech Reyrolle Ltd ja sittemmin asian T-123/07 kantaja Siemens Transmission & Distribution Ltd (jäljempänä Reyrolle). VA Technologie sijoitti 13.3.2001 kokonaan omistamansa tytäryhtiön VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG:n (jäljempänä KEG), joka on toisena kantajana asiassa T-122/07, välityksellä Reyrollen panoksena vastaperustettuun yhtiöön VA Tech Schneider High Voltage GmbH (jäljempänä VAS), jonka pääomasta se omisti tytäryhtiönsä kautta 60 prosentin osuuden ja jonka loppuosan omisti Schneider Electric SA. Viimeksi mainittu sijoitti VAS:ään panoksena Schneider Electric High Voltage SA:n, josta tuli VA Tech Transmission & Distribution SA ja sittemmin asian T-124/07 ensimmäinen kantaja Siemens Transmission & Distribution SA (jäljempänä SEHV), ja asian T-124/07 toisen kantajan Nuova Magrini Galileo SpA:n (jäljempänä Magrini), jotka olivat aikaisemmin sen kokonaan omistamia tytäryhtiöitä, sillä SEHV:hen oli vuodesta 1999 lähtien yhdistetty useiden Schneider Electricin tytäryhtiöiden aikaisempi suurjännitealan liiketoiminta.

2 VA Technologie osti lokakuussa 2004 KEG:n välityksellä koko Schneider Electricin VAS:n pääomasta omistaman osuuden.

3 Siemens AG hankki vuonna 2005 täyden määräysvallan konsernissa, jonka emoyhtiö oli VA Technologie -niminen yhtiö (jäljempänä VA Tech -konserni), sen tytäryhtiön, asian T-122/07 ensimmäisen kantajan Siemens AG Österreichin (jäljempänä Siemens Österreich) esittämän julkisen ostotarjouksen avulla. VA Technologie ja sittemmin VAS fuusioitiin tämän määräysvallan hankkimisen seurauksena Siemens Österreichin kanssa.

II *AIG ja oikeudenkäyntiä edeltänyt menettely*

4 Kaasueristeisiä kytkinlaitteita käytetään ohjaamaan energian virtausta sähköverkoissa. Ne ovat raskaita sähkölaitteita, joita käytetään toimintavalmiiden sähköasemien pääasiallisina komponentteina. Sähköasemat ovat sähkökeskuksia, joissa sähköjännite muunnetaan sopivaksi. Muuntajan lisäksi sähköasemiin kuuluvat hallintajärjestelmät, jakelukojeisto, akustot, latauslaitteistot ja kytkinlaitteistot. Kytkinlaitteiden tehtävänä on suojata muuntajaa ylijännitteeltä ja/tai eristää virtapiiri ja viallinen muuntaja.

5 Kytkinlaitteet voivat olla kaasueristeisiä, ilmaeristeisiä tai näiden yhdistelmiä, jos niissä yhdistyvät kaksi ensin mainittua tekniikkaa. Kytkinlaitteita myydään koko maailmassa toimintavalmiiden sähköasemien peruskomponentteina tai tällaisiin sähköasemiin liitettävinä erillisinä osina. Niiden arvo muodostaa noin 30–60 prosenttia näiden sähköasemien kokonaishinnasta.

6 ABB Ltd ilmoitti 3.3.2004 komissiolle kilpailua rajoittavista käytännöistä kytkinlaitealalla ja esitti sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa 19.2.2002 annetun komission tiedonannon (EYVL C 45, s. 3; jäljempänä yhteistyötä koskeva tiedonanto) mukaisen, suullisen sakoista vapauttamista koskevan hakemuksen.

7 ABB:n ilmoittamiin käytäntöihin sisältyi kytkinlaitehankkeiden myynnin maailmanlaajuinen koordinointi, johon kuului markkinoiden jakaminen, kiintiöiden määrittäminen ja markkinaosuuksien säilyttäminen, kytkinlaitehankkeiden ohjaaminen tätä varten valituille tuottajille ja hankintamenettelyjen manipuloiminen (tarjousten väärentäminen), jotta sopimukset tehtäisiin näiden tuottajien kanssa, sellaisten monitahoisten kytkinlaitehankkeiden hinnoista sopiminen, joita ei jaettu, lisenssisopimusten irtisanominen kartellin ulkopuolella olevien yhtiöiden kanssa ja arkaluonteisten markkinatietojen vaihtaminen.

8 ABB:n suullisesti esittämää sakoista vapauttamista koskevaa vaatimusta täydennettiin suullisilla huomautuksilla ja asiakirjatodisteilla. Komissio myönsi 25.4.2004 ABB:lle ehdollisen vapautuksen sakoista.

9 Komissio aloitti ABB:n ilmoitusten perusteella tutkimuksen ja suoritti 11.5.2004 ja 12.5.2004 tutkimuksia Areva T&D SA:n, Siemens AG:n, VA Tech -konsernin, Hitachi Ltd:n ja Japan AE Power Systems Corp:n (jäljempänä JAEPS) toimitiloissa.

10 VA Tech -konserni toimitti 30.7.2004 komissiolle muistion ja asiakirjoja sekä 23.8.2004 lisäselvityksiä.

11 Komissio antoi 20.4.2006 väitetiedonannon, joka annettiin tiedoksi 20 yhtiölle, mukaan lukien kantajat.

III *Riidanalainen päätös*

12 Komissio teki 24.1.2007 EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä päätöksen K(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot; jäljempänä riidanalainen päätös). Se annettiin tiedoksi kantajille 7.2.2007 tai 8.2.2007.

13 Kantajien ja Schneider Electricin lisäksi riidanalainen päätös osoitettiin ABB:lle, Alstom SA:lle, Areva SA:lle, Areva T&D AG:lle, Areva T&D Holding SA:lle ja Areva T&D SA:lle (jäljempänä yhdessä Areva-konserniin kuuluvat yhtiöt), Fuji Electric Holdings Co., Ltd:lle ja Fuji Electric Systems Co., Ltd:lle (jäljempänä yhdessä Fuji), Hitachi Ltd:lle ja Hitachi Europe Ltd:lle (jäljempänä yhdessä Hitachi), JAEPS:lle, Mitsubishi Electric System Corp:lle (jäljempänä Melco), Siemensille ja Toshiba Corp:lle.

14 Komissio esitti riidanalaisen päätöksen 113–123 perustelukappaleessa, että kartelliin osallistuneet eri yritykset olivat sopineet maailmanlaajuisesta kytkinlaitehankkeiden jakamisesta, tiettyjä hankintamenettelyjä lukuun ottamatta, sopimiensa sääntöjen mukaisesti erityisesti niiden arvioituja historiallisia markkinaosuuksia ilmentävien kiintiöiden säilyttämiseksi. Se täsmensi, että kytkinlaitehankkeiden jakamisessa käytettiin ”Japanin” ja ”Euroopan” yhteiskiintiöitä, joista ensimmäisen japanilaiset ja toisen eurooppalaiset tuottajat sitten jakoivat keskenään. Wienissä 15.4.1988 allekirjoitetulla sopimuksella (jäljempänä kiintiösopimus) määritettiin säännöt kytkinlaitehankkeiden jakamisesta joko japanilaisille tai eurooppalaisille tuottajille ja niiden arvon huomioon ottamisesta vastaavassa kiintiössä. Lisäksi komissio täsmensi

riidanalaisen päätöksen 124–132 perustelukappaleessa, että kartelliin osallistuneet eri yritykset olivat sopineet kirjoittamattomasta järjestelystä (jäljempänä yhteisjärjestely), jonka perusteella kytkinlaitehankkeet yhtäältä Japanissa ja toisaalta kartellin eurooppalaisten jäsenten kotimaissa, joita kutsuttiin yhteisesti nimellä kytkinlaitehankkeiden ”tuotantomaat”, varattiin kartellin japanilaisille ja eurooppalaisille jäsenille. Tietojenvaihto kahden ryhmän välillä ei koskenut kytkinlaitehankkeita ”tuotantomaissa”, eikä niitä sisällytetty vastaaviin kiintiöihin.

15 Kiintiösopimukseen sisältyi myös sääntöjä kartellin toiminnan kannalta välttämättömästä, kahden tuottajaryhmän välisestä tietojenvaihdosta, josta vastasivat erityisesti mainittujen ryhmien sihteerit, toimintaan liittyvien hankintamenettelyjen manipuloinnista ja niiden kytkinlaitehankkeiden hintojen asettamisesta, joita ei voitu jakaa. Kiintiösopimusta sovellettiin sen liitteen 2 mukaan koko maailmassa, poislukien Yhdysvallat, Kanada, Japani ja 17 Länsi-Euroopan maata. Lisäksi kytkinlaitehankkeet muissa Euroopan maissa kuin ”tuotantomaissa” varattiin yhteisjärjestelyn perusteella myös eurooppalaiselle ryhmälle, ja japanilaiset tuottajat sitoutuivat siihen, etteivät ne tee tarjouksia eurooppalaisissa kytkinlaitehankkeissa.

16 Komission mukaan kytkinlaitehankkeiden jakamista eurooppalaisten tuottajien välillä säänneltiin myös Wienissä 15.4.1988 allekirjoitetulla sopimuksella nimeltään ”E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement” (E-ryhmän sopimus kiintiösopimuksen täytäntöönpanosta) (jäljempänä Euroopan kiintiösopimus). Se mainitsi, että kytkinlaitehankkeiden jakaminen tapahtui Euroopassa samoja sääntöjä ja menettelytapoja noudattaen kuin kytkinlaitehankkeiden jakaminen muissa maissa. Erityisesti kytkinlaitehankkeista Euroopassa oli myös ilmoitettava ja ne oli luetteloitava, jaettava ja otettava huomioon yhteisjärjestelyssä tai niille oli määritettävä vähimmäishintataso.

17 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 142 perustelukappaleessa, että kartellin eri jäsenistä käytettiin kiintiösopimuksessa, Euroopan kiintiösopimuksessa sekä kartellin toiminnan järjestämiseksi ja toteuttamiseksi tunnusta, joka eurooppalaisten jäsenten osalta koostui numeroista ja japanilaisten jäsenten osalta kirjaimista. Alkuperäiset tunnukset korvattiin numeroilla heinäkuusta 2002 lähtien.

18 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 1 artiklan p ja t alakohdassa, että Siemens Österreich ja KEG olivat osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomiseen 20.9.1998–13.12.2000 ja 1.4.2002–11.5.2004.

19 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 1 artiklan m, q ja r alakohdassa, että Reyrolle, SEHV ja Magrini olivat osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomiseen 15.4.1988–13.12.2000 sekä 1.4.2002–11.5.2004.

20 Siemens Österreichille ja KEG:lle määrättiin riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitetuista kilpailusääntöjen rikkomisista mainitun päätöksen 2 artiklan l alakohdassa määrältään 12 600 000 euron sakko, joka niiden piti maksaa yhteisvastuullisesti Reyrollen kanssa.

21 Reyrollelle määrättiin riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitetuista kilpailusääntöjen rikkomisista mainitun päätöksen 2 artiklan l alakohdassa määrältään 22 050 000 euron sakko, josta sen piti maksaa 17 550 000 euroa yhteisvastuullisesti SEHV:n ja Magrinin kanssa ja 12 600 000 euroa yhteisvastuullisesti Siemens Österreichin ja KEG:n kanssa.

22 SEHV:lle ja Magrinille määrättiin riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitetuista kilpailusääntöjen rikkomisista mainitun päätöksen 2 artiklan k ja l alakohdassa määrältään 22 050 000 euron sakko, josta niiden piti maksaa 17 550 000 euroa yhteisvastuullisesti Reyrollen kanssa ja 4 500 000 euroa yhteisvastuullisesti Schneider Electricin kanssa.

Asian käsittely ja asianosaisten vaatimukset

23 Kantajat nostivat käsiteltävänä olevat kanteet unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 17.4.2007 jättämillään kannekirjelmillä.

24 Komissio jätti vastineensa 27.8.2007.

25 Kantajat jättivät kantajien vastauksen 22.10.2007.

26 Komissio jätti vastaajan vastauksen 14.12.2007.

27 Unionin yleinen tuomioistuin päätti 20.1.2010 annetulla määräyksellä asianosaisia kuultuaan yhdistää esillä olevat asiat suullista käsittelyä ja tuomion antamista varten unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 50 artiklan mukaisesti.

28 Asianosaisia kehotettiin työjärjestyksen 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena vastaamaan unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kirjallisiin kysymyksiin. Kantajat ja komissio vastasivat näihin kysymyksiin asetetuissa määräajoissa.

29 Asianosaisten lausumat ja vastaukset unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin kuultiin 16.3.2010 pidetyssä istunnossa.

30 SEHV ja Magrini esittivät 16.3.2010 pidetyssä istunnossa unionin yleisen tuomioistuimen kehotuksesta jäljennöksen tribunal de commerce de Grenoblen (Grenoblen kauppaoikeudellisia asioita käsittelevä tuomioistuin, Ranska) 18.12.2009 tiettyjä kantajia koskeneessa asiassa antamasta tuomiosta, josta asianosaisilla on ollut tilaisuus esittää huomautuksensa. Unionin yleinen tuomioistuin antoi komissiolle sen pyynnöstä lisäaikaa 26.3.2010 saakka kirjallisten huomautusten esittämistä varten. Unionin yleinen tuomioistuin on ottanut nämä asetetussa määräajassa esitetyt huomautukset huomioon vain siltä osin kuin ne koskevat tribunal de commerce de Grenoblen 18.12.2009 antamaa tuomiota.

31 Kantajat vaativat, että unionin yleinen tuomioistuin

– kumoaa riidanalaisen päätöksen 1 artiklan siltä osin kuin siinä todetaan, että Reyrolle, SEHV ja Magrini ovat rikkoneet EY 81 artiklaa ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen (jäljempänä ETA-sopimus) 53 artiklaa 15.4.1988 ja 13.12.2000

välisenä aikana ja että ne ovat kaikki rikkoneet mainittuja määräyksiä 1.4.2002 ja 9.10.2002 sekä 21.1.2004 ja 11.5.2004 välisinä aikoina

– kumoaa riidanalaisen päätöksen 2 artiklan siltä osin kuin se koskee niitä

– alentaa tarvittaessa niille määrättyjen sakkojen määrää siten, että nämä määrät eivät Siemens Österreichin ja KEG:n osalta ylitä 1 980 000:ta euroa, Reyrollen ja Magrinin osalta 1 100 000:ta euroa sekä SEHV:n osalta 2 750 000:ta euroa

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

32 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

– hylkää kanteen

– velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

I *Kumoamisvaatimukset*

33 Kantajat esittävät kumoamisvaatimustensa tueksi kaksi kanneperustetta. Ensimmäinen koskee EY 81 artiklan 1 kohdan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan sekä [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) 23 artiklan 2 ja 3 kohdan ja 25 artiklan virheellistä soveltamista. Toinen koskee sitä, että oikeutta tulla kuulluksi on loukattu.

A *Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee EY 81 artiklan, ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan ja tiettyjen asetuksen N:o 1/2003 säännösten virheellistä soveltamista*

34 Kantajat esittävät ensimmäisellä kanneperusteellaan, että komissio sovelsi useaan otteeseen virheellisesti EY 81 artiklaa, ETA-sopimuksen 53 artiklaa ja tiettyjä asetuksen N:o 1/2003 säännöksiä, kun se määritti sakot. Tämä kanneperuste jakautuu kolmeen osaperusteeseen, joista ensimmäinen koskee väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen osoittavien todisteiden puuttumista, toinen väitetyn rikkomisen keston virheellistä arviointia ja kolmas määrätyn sakon kohtuuttomuutta. Reyrolle, SEHV ja Magrini esittävät asioissa T-123/07 ja T-124/07 myös osaperusteen, joka koskee rikkomisen vanhentumista 16.7.1998 edeltäneen ajanjakson osalta.

1. Väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen osoittavien todisteiden puuttumista koskeva osaperuste

a) Asianosaisten lausumat

35 Kantajat väittävät, että komissio ei ole riittävällä tavalla osoittanut EY 81 artiklan rikkomista 13.12.2000 edeltäneenä aikana. Niiden mukaan kiintiösopimuksen liitteestä 2 ilmenee yksiselitteisesti, että Euroopan markkinat oli suljettu tämän sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle. Niinpä komissio ei ole voinut päätellä EY 81 artiklassa tarkoitetun kartellin olemassaoloa tästä sopimuksesta, sillä sen pitäisi olla sellainen, jolla oli tarkoitus estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai jolla oli tällainen vaikutus.

36 Lisäksi riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa esitetyn kytkinlaitehankeluettelon todistusarvo on kyseenalainen. Komissio ei ensinnäkään ole ilmoittanut, missä tarkoituksessa mainittu luettelo on laadittu, eikä täsmentänyt, oliko luetelluista kytkinlaitehankkeista tehty sopimuksia osapuolten välillä. Toisaalta koska tämä luettelo koskee yhteensä noin 120:stä yhteismarkkinoihin maantieteellisesti liittyvästä kytkinlaitehankkeesta vain 11:tä hanketta, se osoittaa ennen kaikkea sen, ettei tällaisilla sopimuksilla ollut merkittäviä vaikutuksia yhteismarkkinoihin.

37 Komissio kiistää kantajien väitteet.

b) Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

38 Riidanalaisesta päätöksestä, erityisesti sen 124–163 perustelukappaleesta, ilmenee, että komissio katsoi, että kartelli, josta kantajia moititaan ja jonka se oli kieltänyt, perustui ”yhteisjärjestelyyn”, jonka perusteella kytkinlaitehankkeet ”tuotantomaissa” varattiin kartellin japanilaisille ja eurooppalaisille jäsenille, ”tuotantomaiden” markkinoiden suojeluun Euroopassa ja markkinoiden jakamiseen ”muissa Euroopan maissa kuin tuotantomaissa” eurooppalaisten tuottajien kesken hankintamenettelyjä manipuloimalla ja hintasopimuksilla. Komission mukaan yhteismarkkinoita koskevan kartellin muodosti ”yhteisjärjestelyn”, josta kiintiösopimus oli vain yksi osa, täytäntöönpano.

39 Komissio mainitsi riidanalaisessa päätöksessä ”yhteisjärjestelyn” olemassaolon ja laajuuden osoittamiseksi joukon seikkoja, joista tärkeimpiä olivat ABB:n ilmoitukset, M:n, Fujin ja Hitachin todistukset sekä tietyt asiakirjat, kuten kiintiösopimus ja Euroopan kiintiösopimus sekä niiden liitteet, ABB:n toimittama luettelo kartelliyhtiöiden välisissä keskusteluissa esiintyneistä kytkinlaitehankkeista, komission VA Tech -konsernin tiloissa tekemän tutkimuksen yhteydessä löydetty päiväämätön asiakirja, jonka otsikko on ”Yhteenveto keskusteluista JJC:n kanssa”, sekä 18.1.1999 käyty viestienvaihto VA Tech -konsernin työntekijöiden W:n, J:n ja B:n välillä.

40 EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisen kiistämiseksi kantajat vain väittävät, ettei kiintiösopimuksella ollut tarkoitus estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla eikä sillä ollut tällaista vaikutusta, ja kiistävät riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa olevan, eurooppalaisten kytkinlaitehankkeiden luettelon todistusarvon. Ne eivät sitä vastoin kiistä ”yhteisjärjestelyn” olemassaoloa tai muiden edellä 39 kohdassa mainittujen seikkojen, joiden perusteella komissio väitti, että kartellilla oli tällainen vaikutus, todistusarvoa. Kun otetaan huomioon niiden

seikkojen suuri määrä, joihin komissio tukeutui käsiteltävässä asiassa, kantajat eivät voi kuitenkaan yleisesti kiistää EY 81 artiklan rikkomisen tapahtumista saattamatta erityisesti kyseenalaiseksi komission aikaisempia toteamuksia ja ilmaisematta seikkaperäisesti, miltä osin seikat, joihin komissio vetosi, ovat sellaisia, ettei niitä voida ottaa tutkittavaksi, epäolennaisia tai vailla todistusarvoa.

41 Vaikka otettaisiin huomioon se, että kiintiösopimuksen sanamuoto sulkee pois sen soveltamisen Euroopan maissa, mutta jätettäisiin ottamatta huomioon riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa oleva luettelo kytkinlaitehankkeista Euroopassa, on katsottava, että selvitysaineisto, johon komissio tukeutui, riittää osoittamaan ”yhteisjärjestelyn” laajuuden.

42 Ensimmäiseksi yksin se komission toteamus, jonka mukaan kartellin eurooppalaiset jäsenet keskustelivat kytkinlaitehankkeista yhteismarkkinoilla ja ETA-alueella sekä jakoivat ne, riittää osoittamaan, että kartellilla oli kilpailuvaikutuksia näillä alueilla. Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee lisäksi, että komissio tukeutui myös ABB:n ja M:n sekä Fujin ja Hitachin ilmoituksiin, Euroopan kiintiösopimuksen liitteeseen 2, riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa olevaan luetteloon kytkinlaitehankkeista Euroopassa, asiakirjaan, jonka otsikko on ”Yhteenveto keskusteluista JJC:n kanssa”, sekä 18.1.1999 käytyyn viestienvaihtoon.

43 Toiseksi on todettava, kuten riidanalaisen päätöksen 125–131 perustelukappaleesta ilmenee, että komission toteamus, jonka mukaan eurooppalaiset ja japanilaiset tuottajat jakoivat kyseessä olevat markkinat siten, että kytkinlaitehankkeet Japanissa varattiin japanilaisille tuottajille ja kytkinlaitehankkeet Euroopassa lähtökohtaisesti

eurooppalaisille tuottajille, perustui ABB:n ja M:n sekä Fujin ja Hitachin ilmoituksiin ja Euroopan kiintiösopimuksen liitteeseen 2.

44 Kolmanneksi on todettava, kuten riidanalaisen päätöksen 133–138 perustelukappaleesta ilmenee, että komission toteamus, jonka mukaan niin sanottujen ”tuottajamaiden” markkinoita suojattiin Euroopassa siten, että maissa, joissa eurooppalaiset tuottajat olivat perinteisesti toimineet, kytkinlaitehankkeet varattiin lähtökohtaisesti niille eikä näitä hankkeita otettu huomioon kartellissa käytetyissä kiintiöissä, perustui ABB:n ja M:n ilmoituksiin, asiakirjaan, jonka otsikko on ”Yhteenveto keskusteluista JJC:n kanssa” sekä 18.1.1999 käytyyn viestienvaihtoon.

45 Vaikka siis oletettaisiin, että kantajien moitteet niistä kahdesta selvitysaineiston osasta, jotka ne kyseenalaistivat, olisivat perusteltuja, tästä ei seuraisi sen komission toteamuksen saattamista kyseenalaiseksi, jonka mukaan kilpailu yhteismarkkinoilla ja ETA-alueella estyi, rajoittui tai vääristyi kartellin vaikutuksesta.

46 Niinpä ensimmäisen kanneperusteen ensimmäinen osaperuste on hylättävä.

2. Väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen keston virheellistä arviointia koskeva osaperuste

47 Kantajat väittävät, että riidanalaista päätöstä rasittavat arviointivirheet, jotka koskevat kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa, ja että niistä seurasi keston perusteeton pidentäminen. Nämä virheet koskevat ensinnäkin ajankohtaa, jolloin ne keskeyttivät osallistumisensa kilpailusääntöjen rikkomiseen, toiseksi ajankohtaa, jolloin VA Tech

-konserniin kuuluvien yhtiöiden muodostama yritys (jäljempänä VA Tech -yritys) osallistui uudelleen rikkomiseen, ja kolmanneksi rikkomisen päättymisajankohtaa.

a) Ajankohta, jolloin kantajat keskeyttivät osallistumisensa kilpailusääntöjen rikkomiseen

Asianosaisten lausumat

48 Kantajat väittävät toissijaisesti suhteessa ensimmäisen kanneperusteen ensimmäiseen osaperusteeseen, joka koskee EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan väitetyn rikkomisen osoittavan näytön puuttumista, että komissio teki virheen, kun se totesi, että ne olivat keskeyttäneet osallistumisensa rikkomiseen 13.12.2000, jolloin Ville-d'Avrayssa (Ranska) järjestettiin iltatilaisuus kartellin väitetyn purkamisen, johon muut osallistujat olivat saaneet ne uskomaan, juhlimiseksi, vaikka sen olisi pitänyt todeta tämän keskeyttämisen tapahtuneen 16.7.1998, jolloin oli keskusteltu viimeisestä riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa mainitusta kytkinlaitehankkeesta Euroopassa, tai viimeistään 12.10.2000, jolloin Zürichissä (Sveitsi) pidettiin kokous, jossa niille ilmoitettiin kartellin väitetystä purkamisesta.

49 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

50 Aluksi on todettava, että asiassa ei ole kiistetty sitä, että Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin osallistuminen kartelliin oli todella keskeytynyt. Sitä vastoin asianosaiset ovat erimielisiä tämän keskeytymisen täsmällisestä ajankohdasta. Kantajat kiistävät osallistuneensa kartelliin 16.7.1998 tai viimeistään 12.10.2000 jälkeen. Komissio väittää, että Reyrolle, SEHV ja Magrini keskeyttivät osallistumisensa kartelliin vasta 13.12.2000 järjestetyn ”jäähyväisillan” yhteydessä.

51 Tämä erimielisyys herättää kysymyksen siitä, kenellä on tältä osin todistustaakka. Kantajat katsovat, että komission tehtävänä on osoittaa kilpailusääntöjen rikkomisen kesto, kun taas komissio väittää, että sen jälkeen, kun se on osoittanut laittoman kartellin olemassaolon, kartellin oletetaan kestäneen siihen saakka, kun sen päättymisestä on näyttöä, jonka esittäminen kuuluu tähän kartelliin osallistuneelle yritykselle.

52 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhtäältä osapuolen tai viranomaisen, joka väittää kilpailusääntöjä rikotun, tehtävänä on näyttää oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen kilpailusääntöjen rikkomisen tunnusmerkistön täyttävät tosiseikat, ja toisaalta yrityksen, joka vetoaa puolustautumisperusteeseen kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista vastaan, tehtävänä on osoittaa, että edellytykset tällaisen puolustautumisperusteen soveltamiselle täyttyvät, joten kyseisen viranomaisen on tällöin turvauduttava muihin todisteisiin (asia T-120/04, Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomio 16.11.2006, Kok., s. II-4441, 50 kohta; ks. myös vastaavasti asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998, Kok., s. I-8417, 58 kohta ja yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 78 kohta).

53 Käsiteltävänä olevassa asiassa periaatetta, jonka mukaan komission on näytettävä toteen kaikki kilpailusääntöjen rikkomisen tunnusmerkistön täyttävät tosiseikat, rikkomisen kesto mukaan lukien (ks. vastaavasti asia T-43/92, Dunlop Slazenger v. komissio, tuomio 7.7.1994, Kok., s. II-441, 79 kohta; asia T-48/98, Acerinox v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok., s. II-3859, 55 kohta ja asia T-62/02, Union Pigments v. komissio, tuomio 29.11.2005, Kok., s. II-5057, 36 kohta), joilla voi olla vaikutusta sen lopullisiin päätelmiin mainitun rikkomisen vakavuudesta, ei aseteta kyseenalaiseksi sillä, että asioiden T-123/07 ja T-124/07 kantajat ovat esittäneet vanhentumista koskevan puolustautumisperusteen, jonka osalta todistustaakka on lähtökohtaisesti kantajilla.

54 Tällaiseen perusteeseen vetoaminen edellyttää välttämättä sitä, että kilpailusääntöjen rikkomisen kesto ja päivä, jona rikkominen päättyi, on näytetty toteen. Kyseisillä seikoilla ei kuitenkaan voida sinällään perustella todistustaakan siirtymistä tältä osin kantajille. Yhtäältä kilpailusääntöjen rikkomisen kesto, joka edellyttää, että rikkomisen viimeinen päivä on tiedossa, on yksi niistä rikkomisen olennaisista tekijöistä, joiden osalta todistustaakka on komissiolla riippumatta siitä, että myös kyseisten seikkojen riitauttaminen on osa vanhentumista koskevaa puolustautumisperustetta. Toisaalta kyseinen päätelmä on perusteltu siihen nähden, että se, että komission menettelyyn sovellettava vanhentumisaika ei ole asetuksen N:o 1/2003 säännösten mukaan päättynyt, on oikeusvarmuuden periaatteesta ilmenevä laillinen objektiivinen arviointiperuste (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-22/02 ja T-23/02, Sumitomo Chemical ja Sumika Fine Chemicals v. komissio, tuomio 6.10.2005, Kok., s. II-4065, 80–82 kohta), ja se on näin ollen kaikkien seuraamuksesta tehtyjen päätösten pätevyyden edellytys. Komission on näet noudatettava sitä, vaikka yritys ei olisi esittänyt tätä koskevaa puolustautumisperustetta (edellä 52 kohdassa mainittu asia Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomion 52 kohta).

55 On tarkennettava, että kyseinen todistustaakan jako voi kuitenkin vaihdella siltä osin kuin tosiseikat, joihin osapuoli vetoaa, voivat olla sellaisia, että ne velvoittavat toisen osapuolen esittämään selityksen tai perustelun, jonka puuttuessa on mahdollista päätellä, että todistustaakka on täytetty (edellä 52 kohdassa mainittu asia Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomion 53 kohta; ks. vastaavasti edellä 52 kohdassa mainitut

yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 79 kohta). Silloin kun komissio on esittänyt näytön sopimuksen olemassaolosta, kuten tässä tapauksessa, siihen osallistuneen yrityksen on esitettävä näyttö, joka osoittaa selvän ja muiden sopimukseen osallistuneiden yritysten tietoon saatetun tahdon vetäytyä tästä sopimuksesta (asia T-168/01, GlaxoSmithKline Services v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-2969, 86 kohta; ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-2/01 P ja C-3/01 P, BAI ja komissio v. Bayer, tuomio 6.1.2004, Kok., s. I-23, 63 kohta ja edellä 52 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 81–84 kohta).

56 Näiden periaatteiden valossa esillä olevassa asiassa on tutkittava, saattoiko komissio todeta kantajien osallistumisen kartelliin keskeytyneen 13.12.2000.

57 Riidanalaisen päätöksen 188–190 ja 297 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio tukeutui tältä osin ABB:n, Arevan ja Schneider Electricin ilmoituksiin. ABB ilmoitti, että se oli päättänyt yhdessä Alstomin kanssa jättää kantajat kartellin ulkopuolelle siitä syystä, että niiden kiintiö oli suhteellisen suuri verrattuna niiden tuotantokapasiteettiin. Tätä varten järjestettiin 13.12.2000 Ville-d'Avrayssa kokous, jossa väitetysti päätettiin kartelli, joka kuitenkin jatkui ABB:n, Alstomin, Fujin, Melcon ja Toshiban välisenä. Lisäksi komissio mainitsee, että Areva ja Schneider Electric vahvistivat, että tällainen kokous pidettiin vuoden 2000 marraskuun lopussa tai joulukuun alussa, mutta että Areva kiisti ajatuksen, jonka mukaan tämän kokouksen tarkoituksena oli kartelliin osallistujien sulkeminen sen ulkopuolelle.

58 Kantajat kiistävät kahdella perusteella sen, että 13.12.2000 olisi ollut niiden kartelliin osallistumisen keskeytymisajankohta. Ne esittävät ensinnäkin, että tämän ajankohdan on katsottava olleen 16.7.1998, jolloin oli keskusteltu viimeisestä riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa mainitusta kytkinlaitehankkeesta Euroopassa.

Toisaalta ne väittävät, kuten komissiossa käydyssä menettelyssä, että kartellin purkamisesta oli päätetty 12.10.2000 Zürichissä pidetyssä kokouksessa ja että 13.12.2000 pidetty kokous oli vain ”jäähyväisjuhla” ilman, että kartellia olisi jatkettu näiden kahden ajankohdan välisenä aikana.

59 Ensimmäisestä väitteestä on todettava, että kuten edellä 41–45 kohdassa on esitetty, ”yhteisjärjestelyn”, josta kantajia moitittiin riidanalaisessa päätöksessä, olemassaolon on katsottava tulleen riittävällä tavalla toteen näytetyksi, vaikka jätettäisiin ottamatta huomioon riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa oleva luettelo kytkinlaitehankkeista Euroopassa. Niinpä se seikka, että tässä luettelossa mainitusta kytkinlaitehankkeesta keskusteltiin viimeisen kerran 16.7.1998, ei ole osoitus siitä, että kartelli olisi päättynyt tänä ajankohtana tai että kantajat olisivat lakanneet osallistumasta siihen silloin. Niinpä tämä väite on hylättävä.

60 Toisen väitteen osalta edellä 55 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee, että sen jälkeen, kun komissio on esittänyt näytön sopimuksen olemassaolosta, kuten tässä tapauksessa, siihen osallistuneiden yritysten on esitettävä näyttö, joka osoittaa selvän ja muiden sopimukseen osallistuneiden yritysten tietoon saatetun tahdon vetäytyä tästä sopimuksesta.

61 Asiassa on hyväksyttävä se kantajien väite, jonka mukaan tällaiseen nimenomaiseen vetäytymiseen on rinnastettava tilanne, jossa muut kartellin jäsenet sulkevat yhden jäsenen kartellin ulkopuolelle sillä tekosyyllä, että kartelli on päättynyt. Koska komissio on kuitenkin esittänyt näytön ”yhteisjärjestelyn” olemassaolosta, todistustaakka siitä, että muut osallistujat olivat saaneet kantajat uskomaan kartellin päättyneen, kuuluu kantajille. Vaikka oletettaisiin, että kartellin päättymisestä ei ilmoitettu ”yllätyksenä” 13.12.2000 pidetyssä kokouksessa vaan jonkin verran aikaisemmin, kantajien

esittämän ajankohdan 12.10.2000 perusteluksi ei ole myöskään esitetty muuta näyttöä. Koska näyttöä kantajien todellisen kartellista syrjäyttämisen ajankohdasta ei ole, komissiolla oli oikeus katsoa, että 13.12.2000 oli ajankohta, jolloin kantajat keskeyttivät osallistumisensa kartelliin, eikä sillä ollut velvollisuutta osoittaa, että tänä nimenomaisena päivänä olisi tehty laittomia sopimuksia.

62 Tästä syystä ajankohtaa, jolloin kantajat keskeyttivät osallistumisensa kilpailusääntöjen rikkomiseen, koskeva peruste on hylättävä.

b) Ajankohta, jolloin VA Tech -yritys osallistui uudelleen kilpailusääntöjen rikkomiseen

Asianosaisten lausumat

63 Kantajat katsovat, että komissio totesi virheellisesti, että VA Tech -yritys osallistui VAS:n kautta uudelleen kilpailusääntöjen rikkomiseen 1.4.2002 lähtien. Niiden mukaan se ei ollut vielä aloittanut osallistumistaan kartelliin uudelleen kesällä 2002, vaikka se oli saanut tiedon kartellin uudelleenaloittamisesta. Tämä uudelleen mukaanliittyminen tapahtui vasta 9.10.2002, jolloin Pariisissa (Ranska) järjestettiin kokous, johon tietyt sen edustajat osallistuivat. Kantajat väittävät, että niiden omia ilmoituksia tukivat tältä osin muut asiakirja-aineistoon kuuluvat seikat. VA Tech -yritys ei muun muassa ollut ollut edustettuna Frankfurtissa (Saksa) 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa eikä se ollut osallistunut sellaisia kytkinlaitehankkeita koskeviin sopimuksiin tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden määräpäivä oli vuoden 2002

huhtikuun ja lokakuun välillä. Joka tapauksessa komissio menetteli ristiriitaisesti, kun se määritti kilpailusääntöjen rikkomisen uudelleen aloittamisen ajankohdan, koska se päätti Hitachin kohdalla ottaa huomioon ensimmäisen monenkeskiseen kokoukseen osallistumisen ajankohdan.

64 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

65 Kuten riidanalaisen päätöksen 199, 203, 204 ja 441 perustelukappaleesta ilmenee, komissio perusti päätelmänsä siitä, että VA Tech -yritys aloitti uudelleen osallistumisensa kartelliin viimeistään 1.4.2002, ennen kaikkea ABB:n väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta ilmeneviin tietoihin, joissa tämä selitti, että todistaja M muisti, että vuonna 2000 tapahtuneen irrottautumisen jälkeen VA Tech -yritys osallistui uudelleen kartellin toimintaan vuoden 2002 kolmen ensimmäisen kuukauden aikana. Tarkan päivämäärän puuttuessa komissio piti päivämäärää 1.4.2002 mainitulle yritykselle edullisimpana. Komission mukaan tämä ABB:n ilmoitus oli hyvin luotettava, sillä se sai vasta sen perusteella tiedon siitä, että VA Tech -yritys oli keskeyttänyt osallistumisensa kartelliin tietyksi ajaksi. Väitetiedoksiannossa komissio oli olettanut, että VA Tech -yritys oli osallistunut kartelliin keskeytyksettä. Komissio katsoo lisäksi, että mainittua ilmoitusta tukivat VA Tech -konsernin työntekijän Z:n tekemät muistiinpanot, jotka löydettiin mainitun konsernin tiloista huhtikuussa 2004 suoritetuissa tarkastuksissa.

66 Riidanalaisen tuomion 204 perustelukappaleessa viitataan Z:n muistiinpanojen kolmeen sivuun, jotka sisältävät komission mukaan pohdintoja VA Tech -konsernin eduista kytkinlaitehankkeessa Ravennassa (Italia) ja mahdollisuuksista määrittää hintataso, keskusteluista japanilaisten tuottajien kanssa, heinäkuulle suunnitellusta kokouksesta, jossa oli määrä keskustella kytkinlaitehankkeista, ja keskustelujen tilanteesta vuoden 2002 elokuun lopussa. Nämä sivut on esitetty komissiossa käydyn menettelyn asiakirja-aineiston sivuilla 2014, 2018 ja 2024.

67 Tältä osin on todettava, että Z:n muistiinpanoihin ei suurimmaksi osaksi sisälly mainintaa niiden tekemispäivästä eikä niissä mainittujen seikkojen ajankohdista. Lisäksi ei ole mahdollista tehdä päätelmiä siitä järjestyksestä, jossa sivut esiintyvät komissiossa käydyn menettelyn asiakirja-aineistossa, sillä tiettyjen sivujen järjestystä on kaikella todennäköisyydellä muutettu suhteessa niiden ajalliseen laatimisjärjestykseen. Muun muassa komissiossa käydyn menettelyn asiakirja-aineiston sivuilla 2014 ja 2015 esitettyjen sivujen järjestys on käännetty, kuten ilmenee sivusta 2014, joka on nähtävissä sivun 2015 oikealla puolella, ja 27.6.2002 pidetyn hallituksen kokouksen yhteenvedon sisältävästä sivusta 2016, josta voisi siten ilmetä päivämäärätieto ja joka ei ole voinut seurata välittömästi sivua 2014, koska kyse on kahdesta oikean puolen sivusta.

68 Niinpä ainoat luotettavat tiedot Z:n muistiinpanojen laatimisajankohdasta voidaan päätellä harvoista merkinnöistä, joissa viitataan ajankohtiin ja jotka löytyvät samalta sivulta kuin maininnat, joihin komissio on vedonnut.

69 Ensinnäkin on todettava, että riidanalaisessa päätöksessä siteerattujen tai komission unionin yleisen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin antamassaan vastauksessa mainitsemien Z:n muistiinpanojen katkelmien perusteella ei voida katsoa, että 1.4.2002 olisi ajankohta, jolloin VA Tech aloitti uudelleen kartelliin osallistumisen.

Vaikka kantajat eivät kiistä sitä, että mainitut muistiinpanot oli tehty vuonna 2002, päivämäärää 1.4.2002 ei ole mainittu niissä nimenomaisesti, eikä sitä voida johtaa näiden muistiinpanojen sisällöstä.

70 Toiseksi on huomattava, että komissiossa käydyn menettelyn asiakirja-aineistoon sisältyvät muun muassa maininnat ”keskustella paketista Japin kanssa. He ovat ryhtyneet toimiin” ja ”käytännössä varattu päivä 1.7. keskusteluille Gd Export -paketista Japin kanssa”. Näistä maininnoista voidaan päätellä, että muistiinpano, jossa ne esiintyvät, on tehty aikaisemmin kuin 1.7.2002 eli siis viimeistään kesäkuussa 2002. Täsmällisen ajankohdan puuttuessa voidaan siten in dubio pro reo -periaatteen mukaisesti katsoa VA Tech -yrityksen uudelleen kartelliin osallistumisen aloituspäiväksi 1.7.2002.

71 Kolmanneksi on huomattava tuottajien välisten yhteistoimien kohteesta, että komissio totesi riidanalaisessa päätöksessä, että kilpailusääntöjen rikkomisen toisessa vaiheessa kytkinlaitehankkeista ei enää keskusteltu erikseen vaan ”paketteina”. Kantajat eivät ole kiistäneet tätä. Kantajat eivät ole kiistäneet myöskään sitä, että mainitun toisen jakson aikana kartellilla oli yhteys kytkinlaitehankkeisiin ETA-alueella. Ensimmäisen kanneperusteen osa, jossa kantajat kiistävät, että kartellilla olisi ollut vaikutuksia yhteismarkkinoihin, koski vain niiden osallistumista ensimmäiseen jaksoon. Niinpä sen perusteella, että edellä 70 kohdassa mainitussa muistiinpanossa ei viitata kytkinlaitehankkeeseen ETA-alueella, ei voida saattaa kyseenalaiseksi sitä, että kantajat osallistuivat vuonna 2002 tapahtuneen kartelliin uudelleen liittymisensä jälkeen keskusteluihin kytkinlaitehankkeista ETA-alueella.

72 Tästä seuraa, että on hyväksyttävä peruste, joka koskee sitä, että komissio totesi virheellisesti, että kantajat olivat aloittaneet kartelliin osallistumisensa uudelleen 1.4.2002 alkaen.

c) Kilpailusääntöjen rikkomisen päättymisajankohta

Asianosaisten lausumat

73 Kantajat esittävät, että komissio teki virheen, kun se katsoi, että kilpailusääntöjen rikkominen päättyi lopullisesti vasta 11.5.2004 eikä viimeistään 21.1.2004, jolloin pidettiin viimeinen kokous, jossa kytkinlaitehankkeista keskusteltiin, saavuttamatta sopimusta. Koska koordinointijärjestelmä alkoi tämän jälkeen hajota, kokousten tarkoituksena oli vain keskustella kartellin jatkamisesta ja eräistä muista kysymyksistä, joilla ei ollut yhteyttä kilpailuoikeuteen.

74 Komissio kiistää näkemyksen, jonka mukaan kartelli päättyi viimeistään 21.1.2004 eikä 11.5.2004. Kartellin toiminta jatkui 21.1.2004 jälkeen ja vain ABB oli lopettanut osallistumisensa helmikuussa 2004. Vähintään on katsottava, että sopimuksilla oli vaikutuksia ABB:n lähtöä seuranneeseen kokoukseen saakka.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

75 Ensimmäiseksi on huomautettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan jo EY 81 artiklan 1 kohdan sanamuodosta ilmenee, että yritysten väliset sopimukset ovat vaikutuksistaan riippumatta kiellettyjä, jos niillä on kilpailua rajoittava tarkoitus (asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4125, 123 kohta ja yhdistetyt asiat T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering v.

komissio, Kok., s. II-2501, 181 kohta). Niinpä todellisten kilpailua rajoittavien vaikutusten osoittamista ei edellytetä, jos sen kilpailua rajoittava tarkoitus on osoitettu (ks. asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok., s. II-2707, 178 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

76 Komissio tukeutui pääasiassa kuitenkin ensisijaisesti riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa mainittujen sopimusten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen kilpailua rajoittavaan tarkoitukseen. Se totesi aluksi riidanalaisen päätöksen 303 ja 304 perustelukappaleessa, että kuvatuilla sopimuksilla ja/tai yhdenmukaistetuilla menettelytavoilla oli tarkoitus rajoittaa kilpailua EY 81 artiklassa ja ETA-sopimuksen 53 artiklassa tarkoitetulla tavalla ja että tässä tilanteessa oli mainittujen määräysten soveltamisen kannalta merkityksetöntä ottaa huomioon sopimuksen konkreettisia vaikutuksia, ja lisäsi sitten 308 perustelukappaleessa, että kuvatun kaltaisen sopimuksen täytäntöönpanosta itsessään seuraa huomattavia kilpailun vääristymiä. Samoin sakkojen määrittämiseen liittyen komissio vahvisti nimenomaisesti riidanalaisen päätöksen 477 perustelukappaleessa, ettei se kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta tarkastellessaan käyttänyt perusteena mitään tiettyä vaikutusta.

77 Toiseksi on todettava, että kuten komissio esitti VA Tech -konsernin ilmoitusten perusteella riidanalaisen päätöksen 215 artiklassa, viestintä ja kokoukset kartellin sisällä ABB:n lähdön jälkeen koskivat muun muassa meneillään oleviin tarjouskilpailuihin liittyvää tietojenvaihtoa, kartellin ulkopuolisten toimijoiden asemaa, yhteyksien ylläpitämistä tai katkaisemista ja turvallisuuskysymyksiä. Nämä keskustelunaiheet osoittavat, että vaikka kartelliin jääneet jäsenet eivät ABB:n lähdön jälkeen onnistuneet pääsemään sopimukseen konkreettisista hankkeista, niillä oli tarkoitus jatkaa kartellia tulevaisuudessa tai ne eivät vähintään olleet tehneet päätöstä sen päättämisestä.

78 Hitachin esittämät kartellin loppua koskevat huomautukset, joihin kantajat ovat vedonneet, eivät saata kyseenalaiseksi tätä tosiseikaston tulkintaa. Kantajien mukaan Hitachi ilmoitti 21.1.2004 pidetyn kokouksen osalta, että ”asianosaiset olivat hylänneet kaikki ehdotukset” ja että ”tämän jälkeen kokous päätettiin”. Tämä sama yhtiö totesi kantajien mukaan toisessa ilmoituksessa, että ”uusi järjestelmä alkoi hajota tammikuussa 2004, jolloin pidettiin viimeinen työkokous, johon ABB osallistui”.

79 Ensimmäiseksi se seikka, että 21.1.2004 pidetyssä kokouksessa ei pystytty tekemään mitään sopimuksia keskustelluista kytkinlaitehankkeista, ei merkitse sitä, että kartelli olisi lakannut olemasta tuolla hetkellä, vaikka Hitachin tekemässä jälkikäteisessä arvioinnissa tämä epäonnistuminen saattoi merkitä alkupistettä ”kartellin hajoamiselle”. Myöhemmissä kokouksissa käsitellyt aiheet, joita kantajat eivät ole kiistäneet, ilmentävät tahtoa jatkaa kartellia ilman ABB:tä. Toiseksi Hitachin arvio, jonka mukaan kartelli alkoi hajota tammikuussa 2004, vain vahvistaa, jos se on tarpeellista, sitä, että ”kartellin hajoaminen” ei ollut tarkalleen ottaen vielä tapahtunut tammikuussa 2004.

80 Tässä tilanteessa komission ei ollut tarpeellista osoittaa, että konkreettisista kytkinlaitehankkeista olisi tehty uusia sopimuksia 21.1.2004 jälkeen pidetyissä kokouksissa, voidakseen todeta, että kartelli oli jatkunut tämän ajankohdan jälkeen.

81 Niinpä kantajat eivät ole osoittaneet, että komissio olisi tehnyt arviointivirhettä, kun se katsoi, että kartellin päättämispäivä oli ollut 11.5.2004. Tästä seuraa, että tällaista arviointivirhettä koskeva peruste on hylättävä.

82 Näin ollen riidanalaisen päätöksen 1 artikla on kumottava siltä osin kuin komissio totesi siinä kantajien syyllistyneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 1.4.2002 ja 30.6.2002 välisenä aikana. Muilta osin ensimmäisen kanneperusteen osa, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisen keston virheellistä arviointia, on hylättävä.

3. Osaperuste, joka koskee väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen vanhentumista 16.7.1998 edeltäneen ajanjakson osalta

a) Asianosaisten lausumat

83 Reyrolle, SEHV ja Magrini katsovat, että oikeus seuraamusten määräämiseen on 16.7.1998 edeltäneen ajanjakson osalta vanhentunut. Niiden mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen keston perusteella suoritettavan alkuperäisen määrän korotusta on alennettava 10 prosentilla, koska viiden vuoden vanhentumisaika on laskettava 16.7.1998 alkaen ja koska niiden uuteen järjestelmään osallistumisen kesto rajoittuu yhteen vuoteen ja kolmeen kuukauteen.

84 Reyrolle, SEHV ja Magrini lisäävät, että komission kannattama näkemys rikkomisen jatkuvuudesta on virheellinen niiden osalta, sillä oikeuskäytännön mukaiset edellytykset eli se objektiivinen edellytys, ettei kilpailusääntöjen rikkomisessa ole katkosta, ja se subjektiivinen edellytys, että kyseisten yritysten toiminta perustuu yhteiseen tarkoitukseen, eivät ole täyttyneet.

85 Komissio kiistää nämä väitteet.

b) Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

86 Asetuksen N:o 1/2003 25 artiklan 1 kohdan b alakohdassa säädetään viiden vuoden vanhentumisajasta sellaisille kilpailusääntöjen rikkomisille, joista kantajia moititaan. Saman asetuksen 25 artiklan 3 kohdan ensimmäisen virkkeen mukaan kaikki komission suorittamat toimet rikkomisen tutkinnan tai rikkomista koskevan menettelyn aloittamiseksi katkaisevat vanhentumisajan.

87 Koska esitetty vanhentumisväite koskee käsiteltävänä olevassa asiassa ensimmäistä vaihetta kilpailusääntöjen rikkomisessa, josta Reyrollea, SEHV:tä ja Magrinia moititaan, on kahden edellytyksen täytyttävä yhtäaikaisesti. Yhtäältä tämän ensimmäisen vaiheen on oltava päättynyt viimeistään 10.5.1999 eli viisi vuotta ennen päivää, joka edelsi komission paikan päällä 11.5.2004 ja 12.5.2004 suorittamia tarkastuksia. Toisaalta nämä kaksi kilpailusääntöjen rikkomisvaihetta, joista niitä moititaan, eivät saa kuulua asetuksen N:o 1/2003 25 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuun yhtenä kokonaisuutena pidettävään, jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, koska tässä tapauksessa vanhentumisaika alkaa kulua vasta siitä päivästä, jona rikkominen lakkasi.

88 Edellä 57–62 kohdassa on kuitenkin esitetty, että komissio totesi riidanalaisessa päätöksessä aivan oikein, että kilpailusääntöjen rikkomisen, josta Reyrollea, SEHV:tä ja Magrinia moititaan, ensimmäinen vaihe lakkasi vasta 13.12.2000 ja siis myöhemmin kuin 10.5.1999. Niinpä vanhentumisväite on hylättävä.

89 Joka tapauksessa toinen edellä 87 kohdassa mainituista edellytyksistä ei ole täyttynyt sen paremmin kuin ensimmäinenkään. Komissio totesi aivan oikein, että kartelli, johon Reyrolle, SEHV ja Magrini osallistuivat vuonna 2002, oli asiallisesti sama kuin se, johon nämä olivat osallistuneet vuoteen 2000 saakka.

90 Unionin tuomioistuimet ovat määrittäneet useita perusteita, joilla on merkitystä kilpailusääntöjen rikkomisen yhdeksi kokonaisuudeksi luonnehtimisessa ja joihin kuuluvat kyseessä olevien käytäntöjen tavoitteiden samuus (ks. vastaavasti asia C-113/04 P, Technische Unie v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8831, 170 ja 171 kohta; asia T-21/99, Dansk Rørindustri v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1681, 67 kohta ja asia T-43/02, Jungbunzlauer v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3435, 312 kohta); kyseessä olevien tavaroiden ja palvelujen samuus (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 118, 119 ja 124 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa ja em. asia Jungbunzlauer v. komissio, tuomion 312 kohta); siihen osallistuneiden yritysten samuus (em. asia Jungbunzlauer v. komissio, tuomion 312 kohta) ja sen täytäntöönpanotapojen samuus (em. asia Dansk Rørindustri v. komissio, tuomion 68 kohta). Muita merkityksellisiä perusteita ovat yritysten puolesta toimivien luonnollisten henkilöiden samuus ja kyseessä olevien käytäntöjen maantieteellisten soveltamisalojen samuus.

91 Käsiteltävänä olevassa asiassa on todettava, että edellä mainittujen perusteiden kokonaistarkastelun perusteella voidaan katsoa, että kartelli, johon Reyrolle, SEHV ja Magrini osallistuivat vuonna 2002, oli asiallisesti sama kuin se, johon nämä olivat osallistuneet vuoteen 2000 saakka.

92 Ensinnäkin tavoite, joka oli kartellin jäsenten markkinaosuuksien säilyttäminen, maailmanmarkkinoiden jakaminen japanilaisten ja eurooppalaisten tuottajien välillä – muun muassa varaamalla viimeksi mainituille Euroopan markkinat – ja hintojen laskun välttäminen, olivat samoja molemmissa kyseessä olevissa vaiheissa.

93 Toiseksi kartellin toimintatavat säilyivät yleisesti ottaen muuttumattomina, vaikka kartellit kehittyivät vaiheittain vuosien kuluessa muun muassa osallistuvien yritysten määrän vähetessä alan keskittymisen seurauksena ja viestintätekniikoiden parantuessa. Nämä muutokset eivät kuitenkaan tapahtuneet täsmälleen vuosien 2000 ja 2002 välillä, kuten komissio esitti riidanalaisen päätöksen 280 perustelukappaleessa, vaan

vaiheittain. Lisäksi niillä ei ollut vaikutusta toiminnan keskeisiin periaatteisiin eli kytkinlaitehankkeiden jakamiseen kartellin jäsenten kesken niiden määrittämien kiintiöiden mukaisesti tarjouskilpailuja manipuloimalla sekä vähimmäishintojen asettamiseen niille kytkinlaitehankkeille, joita ei jaettu.

94 Näitä komission kartellin toiminnasta tekemiä tarkkaan eriteltyjä toteamuksia, joita kantajat eivät ole yksityiskohtaisesti kiistäneet, ei voida horjuttaa yleisellä ja täsmentämättömällä väitteellä, jonka mukaan ”koordinointi tapahtui vuodesta 2002 lähtien aivan uuden järjestelmän mukaisesti”, kuten muun muassa ABB:n työntekijöiden lausunnoista ilmenee. Katkelmissa, joita asioiden T-123/07 ja T-124/07 kantajat ovat lainanneet asiayhteydestään erotettuina, kyseessä oleva työntekijä Wi. kertoo olennaisilta osin, että tosiseikkojen tapahtumisen aikaan hänen esimiehensä salasi häneltä muiden kytkinlaitteiden tuottajien kanssa tehdyn ”yhteistyön” todellisen laajuuden ja sen, että kartelli, sellaisena kuin se oli vuodesta 2002 lähtien, oli jatkoa kartellin aikaisemmalle vaiheelle.

95 Kolmanneksi kartelli liittyi kyseessä olevan kahden vuoden jakson aikana samoihin markkinoihin eli kytkinlaitehankkeisiin niin erillisinä osina kuin toimintavalmiina sähköasemina.

96 Neljänneksi kartellissa mukana olleet yritykset sekä näihin yrityksiin kuuluneet eri yhtiöt olivat asiallisesti samoja kuin koko kartellin vuodesta 1998 vuoteen 2004 jatkuneen keston aikana, kun otetaan huomioon kytkinlaitealan keskittymiskehitys tänä aikana, ainoana poikkeuksena Siemensin, VA Tech -yrityksen ja Hitachin väliaikainen puuttuminen.

97 Viidenneksi eri yrityksiä kartellissa edustaneet henkilöt olivat suurelta osin samat vuonna 2000 ja 2002, jos jätetään ottamatta huomioon normaali vaihtuvuus jokaisessa yrityksessä. Edustajien henkilöllisyyteen liittyvästä jatkuvuudesta todistavat asiakirja-aineistoon kuuluvat erilaiset luettelot kokouksista ja erityisesti riidanalaisen päätöksen liitteessä I oleva luettelo sekä riidanalaisen päätöksen liitteessä II oleva luettelo kartellissa toimineista kyseisten yritysten yhteyshenkilöistä.

98 Kuudenneksi kartellin maantieteellinen toiminta-alue oli vuonna 2000 sama kuin vuosien 2002–2004 aikana. Se oli laajentunut hieman vuodesta 1988 lähtien siitä syystä, että kartellin jäsenet pääsivät tänä aikana Keski-Euroopan ja Itä-Euroopan markkinoille.

99 Lisäksi se komission korostama seikka, jota asioiden T-123/07 ja T-124/07 kantajat eivät ole kiistäneet, että muut kartellin jäsenet jatkoivat kartellia siitä väliaikaisesti poissa olleiden yritysten puuttumisen aikana ja että yhtä kokonaisuutta olevan kilpailusääntöjen rikkomisen objektiivinen jatkuvuus siten säilyi, osoittaa myös, että kyse oli yhdestä ja samasta kartellista.

100 Subjektiivisen elementin osalta on riittävää, että Reyrolle, SEHV ja Magrini olivat tietoisia osallistumisesta samaan kartelliin kuin aikaisemmin silloin, kun VA Tech -yritys aloitti uudelleen osallistumisensa kartelliin. Tähän liittyen on huomattava, että tietyt VA Tech -yritystä kartellissa vuodesta 2002 edustaneista työntekijöistä olivat johtotehtävissä tähän konserniin kuuluvissa yhtiöissä jo ennen mainittujen yhtiöiden kartelliin osallistumisen keskeytymistä vuonna 2000. Niinpä Z, V, C, B ja W, jotka mainitaan lokakuusta 2002 alkaen järjestettyjen eri kokousten osanottajaluettelossa (ks. riidanalaisen päätöksen liite I), olivat työskennelleet Reyrollessa, SEHV:ssä, Magrinissa ja Schneider Electricissä jo ennen vuotta 2000 (ks. riidanalaisen päätöksen liite II). Reyrolle, SEHV ja Magrini eivät siten voineet olla tuntematta seikkoja, jotka määrittävät kartellin luonteeltaan yhdeksi kokonaisuudeksi. Toisin kuin asioiden

T-123/07 ja T-124/07 kantajat väittävät, subjektiivisen elementin täyttymistä ei siis sulje pois se, että kartellin muut osallistujat olivat vuonna 2000 erehdyttäneet ne luulemaan, että kartelli oli päätetty. Tältä kannalta ratkaisevaa ei ole niiden tietoisuus vuonna 2000 vaan silloin, kun ne osallistuivat uudelleen kartelliin.

101 Niinpä Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin esittämä vanhentumisväite on joka tapauksessa hylättävä siksi, että nämä kaksi kilpailusääntöjen rikkomisen vaihetta, joista niitä moititaan, kuuluivat samaan jatkettuun ja yhtä kokonaisuutta olevaan rikkomiseen.

102 Yhteenvetona voidaan todeta, että ensimmäisen kanneperusteen osaperuste, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisen, josta Reyrollea, SEHV:tä ja Magrinia moititaan, ensimmäisen vaiheen vanhentumista, on hylättävä.

4. Määrättyjen sakkojen määrän kohtuuttomuutta koskeva osaperuste

103 Kantajat esittävät tämän osaperusteen tueksi useita perusteita, jotka koskevat ensinnäkin sitä, että 10 prosentin raja Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin liikevaihdosta ylittyi, toiseksi sitä, ettei näiden yhtiöiden tilanteita otettu huomioon, kolmanneksi Siemens Österreichin ja KEG:n sakkojen määrän kohtuuttomuutta suhteessa Reyrollen sakkojen määrään, neljänneksi eri kantajien määräämistä epämääräisellä tavalla yhteisvastuuseen, viidenneksi sitä, että komissio piti Reyrollea virheellisesti vastuullisena sen

emoyhtiön lisäksi, kuudenneksi ne bis in idem -periaatteen loukkaamista Siemens Österreichin ja KEG:n osalta ja seitsemänneksi viimeksi mainittujen osalta myös sitä, ettei niiden sakkoja alennettu.

104 On todettava, että neljä ensimmäistä perustetta koskevat asiallisesti sitä, että komissio tulkitsi väärin unionin kilpailuoikeudessa tarkoitettua yrityksen käsitettä. Kantajat moittivat näitä perusteita tukevilla väitteillään sitä, että komissio sovelsi niihin niiden sakkojen laskennassa laskentapohjaa, joka perustui VA Tech -konsernin vuoden 2005 kokonaisliikevaihtoon eikä niiden erillisiin liikevaihtoihin, ja sitä, että tämän konsernin eri yhtiöiden yhteisvastuullisesti maksettavat määrät on määritetty epäselvästi. Niinpä nämä neljä perustetta on syytä käsitellä yhdessä ennen muiden perusteiden tutkimista.

a) Neljä ensimmäistä perustetta, jotka koskevat asiallisesti komission virheellistä tulkintaa unionin kilpailuoikeudessa tarkoitetusta yrityksen käsitteestä

Asianosaisten lausumat

105 Reyrolle, SEHV ja Magrini moittivat komissiota siitä, että se sovelsi niihin niiden sakkojen laskennassa laskentapohjaa, joka ei perustunut niiden erillisiin liikevaihtoihin vaan VA Tech -konsernin kokonaisliikevaihtoon riidanalaisen päätöksen tekemisen aikaan.

106 Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin mukaan komission tällainen menettely on ilmeisessä ristiriidassa riidanalaisessa päätöksessä useaan otteeseen mainitun lähestymistavan, jonka mukaan se tarkoitti VA Tech -konsernin tytäryhtiöiden olevan ”kunkin erikseen vastuussa” EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisesta, kanssa. Reyrolle, SEHV ja Magrini esittävät myös, että komission soveltama laskentamenetelmä johtaa siihen, että Reyrollea pidetään vastuullisena SEHV:n ja Magrinin menettelystä ja päinvastoin, vaikka ne eivät kilpailusääntöjen rikkomisen keston suurimman osan aikana eli 15.4.1988 ja 13.12.2000 välisenä aikana olleet yhteydessä keskenään. Tällainen ”jälkikäteinen yhteisvastuu” olisi sen periaatteen vastaista, jonka mukaan rangaistus on suhteutettava rikkomiseen, koska mainittujen yhtiöiden taloudellista painoarvoa kartellissa on tästä syystä runsaasti liioiteltu.

107 Reyrolle, SEHV ja Magrini väittävät lisäksi, että komissio ei riidanalaisessa päätöksessä noudattanut asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädettyä ylärajaa 10 prosenttia liikevaihdosta. Vuonna 2005 Reyrollen maailmanlaajuinen liikevaihto oli noin 118 953 000 euroa, SEHV:n 222 034 242 euroa ja Magrinin 103 047 112 euroa, joten niille määrätyt 22 050 000 euron sakot olivat liialliset.

108 Lisäksi Reyrolle, SEHV ja Magrini katsovat, että komission ehdottama laskentatapa on ristiriidassa Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 7 artiklan 1 kappaleen, jonka mukaan rikoksesta ei saa määrätä sen tekohetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa rangaistusta, kanssa. Niiden mukaan komission suorittama taloudellisen kokonaisuuden käsitteen jälkikäteinen soveltaminen sakon määrän laskennassa johtaa rangaistuksen ankaroitumiseen.

109 Reyrolle lisää, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon sen rajalliset mahdollisuudet haitata kilpailua yhteismarkkinoilla joko alentamalla sen sakon laskentapohjaa tai soveltamalla lieventäviä seikkoja. Sen toiminta ETA-alueella rajoittui teknisistä syistä Yhdistyneeseen kuningaskuntaan ja Irlantiin koko kiintiösopimuksen voimassaoloajan. Niinpä sen maailmanlaajuinen liikevaihto antoi liioittelevan kuvan sen merkityksestä kilpailulle yhteismarkkinoilla eikä ilmentänyt asianmukaisesti sen mahdollisuuksia aiheuttaa haittaa muille toimijoille ETA-alueella.

110 Siemens Österreich ja KEG väittävät, että niille määrätyn sakon määrä on liiallinen Reyrollelle määrättyyn sakkoon verrattuna siitä syystä, että komissio päätti määrätä niille sakon, ikään kuin ne olisivat olleet yhteydessä SEHV:n ja Magrinin kanssa vuosien 1998 ja 2000 välisenä aikana, mikä antaa liioittelevan kuvan niiden taloudellisesta painoarvosta kartellissa.

111 Siemens Österreich ja KEG lisäävät, että lähtökohtaisesti emoyhtiöille määrättävät sakot tytäryhtiöiden suorittamista kilpailusääntöjen rikkomisista sen perusteella, että ne käyttävät tytäryhtiöidensä liiketoimintamenettelyissä ratkaisevaa vaikutusvaltaa, eivät voi olla ankarampia kuin tytäryhtiöille määrätyt sakot. Ne katsovat kuitenkin, että niille esillä olevassa asiassa määrättyjen sakkojen määrät olivat niiden syyksi luetun kilpailusääntöjen rikkomisen kesto huomioon ottaen kaksi kertaa korkeammat kuin Reyrollelle määrätyt eli 242 307 euroa rikkomiskuukautta kohti niiden osalta ja 124 576 euroa rikkomiskuukautta kohti Reyrollen osalta.

112 Siemens Österreichin ja KEG:n mukaan komission valitsemassa lähestymistavassa ei oteta huomioon periaatetta siitä, että rangaistuksen ja kunkin yhtiön oman moitittuihin tekoihin osallistumisen on vastattava toisiaan, eikä ”syyllisyysperiaatetta”, ja sillä

rikotaan siten asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaletta. Tällainen lähestymistapa on myös ristiriidassa asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa sovellettavista suuntaviivoista annetun komission tiedonannon (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) kanssa. Lisäksi komissio oletti vastauskirjelmässään virheellisesti ilman mitään näyttöä, että VA Technologie oli Reyrollen ostamisen ja VAS:n perustamisen aikaan tietoinen, tai sen olisi pitänyt olla tietoinen, Reyrollen osallistumisesta kartelliin, vaikka VA Technologie ”tuli kytkinlaitealalle vasta Reyrollen hankkimisen myötä” ja vaikka tätä tapahtumaa edeltäneessä tilintarkastuksessa (due diligence -tarkastus) ei käynyt ilmi mitään sääntöjenvastaista toimintaa.

113 Siemens Österreich ja KEG katsovat, että komission olisi pitänyt ensin laskea sakkojen määrät jokaiselle VA Tech -konsernin tytäryhtiölle, ennen kuin se laski prorata-periaatteen mukaisesti tämän konsernin kussakin tytäryhtiössä käyttämän määräysvallan ajalta emoyhtiöiden yhteisvastuullisesti maksettavan sakon määrän. Tätä menetelmää soveltamalla komission määräämien sakkojen olisi pitänyt olla Reyrollen osalta 720 000 euroa, SEHV:n osalta 900 000 euroa ja Magrinin osalta 360 000 euroa eli yhteismäärältään 1 980 000 euroa.

114 SEHV ja Magrini esittävät myös, että niille riidanalaisessa päätöksessä määrättyjen sakkojen yhteismäärä 22 050 000 euroa jaettiin virheellisesti siten, että yhtäältä konsernin, jonka emoyhtiö on Schneider Electric (jäljempänä Schneider-konserni), määräksi tuli 4 500 000 euroa ja toisaalta VA Tech -konsernin määräksi tuli 17 550 000 euroa. Ne väittävät, että komission luultavasti suorittama laskenta johtaa lopulta siihen, että Schneider Electric joutuu vain hyvin rajalliseen vastuuseen eli sen osuus on 40 prosenttia koko siltä jaksolta, jolloin se käytti niissä yksin määräysvaltaa. Sitä vastoin VA Tech -konsernin ja Reyrollen asema on huomattavasti epäedullisempi.

115 SEHV ja Magrini lisäävät, että komissio määritti Schneider Electriciin sovellettavan sakon laskentapohjan sen VAS:stä omistaman osuuden perusteella. VA Technologie kuitenkin sijoitti VAS:ään useita toimintoja, joilla ei ollut mitään yhteyttä kartelliin. Niinpä riidanalaisen päätöksen 2 artiklan l alakohdan i alakohdassa määrätty sakko, joka SEHV:n, Magrinin ja Reyrollen on maksettava yhteisvastuullisesti, on selvästi liiallinen.

116 Komissio katsoo, että sakon määrän määrittäminen riidanalaisessa päätöksessä vastaa oikeuskäytännössä asetettuja kriteereitä ja siinä otetaan huomioon tarpeellisessa määrin Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin omat tilanteet.

117 Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan osalta komissio korostaa, ettei sitä voida soveltaa suoraan esillä olevaan asiaan. Lisäksi se väittää, että riidanalaisella päätöksellä ei loukattu taannehtivuuskiellon periaatetta eikä nulla poena sine lege -periaatetta.

118 Komissio kiistää myös Reyrollen väitteen, jonka mukaan tämän yhtiön maailmanlaajuisen liikevaihdon huomioon ottaminen johtaa sen sakon laskennassa käytettävän laskentapohjan kohtuuttomuuteen. Se katsoo olevan oikein käyttää perusteena maailmanlaajuista liikevaihtoa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden osoittajana, jos kartelli koskee lähes koko maailmanmarkkinoita. Lisäksi se huomauttaa, että missään unionin oikeuden säännöksessä ei säädetä rangaistuksen suhteuttamisesta rikkomisen kestoon.

119 Komissio huomauttaa lisäksi, että Siemens Österreich ja KEG eivät väitä, että VA Tech -konsernille Reyrollen menettelyn ja SEHV:n ja Magrinin menettelyn vuoksi kahden erikseen määrättävän hypoteettisen sakon määrä olisi riidanalaisessa päätöksessä

asetetun kertasakon määrää pienempi. Päätös voidaan kuitenkin kumota vain, jos väitetysti virheellisellä laskennalla on todella aiheutettu vahinkoa kantajalle.

120 Komissio esittää yhteisvastuullisesti maksettavien määrien määrittämiseen liittyen, että tätä perustetta ei voida ottaa tutkittavaksi, koska SEHV ja Magrini eivät voi vedota koko yrityksen etuihin, koska tällä määrittämisellä ei ole välitöntä vaikutusta niihin. Komissio katsoo myös perustelleensa kantajien sakon määrän laskennan riittävällä tavalla. Lisäksi komissio katsoo, että suurimman osan yhteisvastuusta asettaminen Schneider Electricille olisi huomattavasti epäedullisempaa VA Tech -konsernille kuin sen suorittama vastuunjako, koska mainitun konsernin kokonaisvastuu muodostuisi näin huomattavasti suuremmaksi.

121 Komissio esitti unionin yleisen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin antamissaan vastauksissa sekä istunnossa olennaisilta osin, että se voi määrittää yhteisvastuullisesti maksettavien sakkojen määrän vapaasti, koska yhteisvastuu merkitsee etua kyseessä oleville yhtiöille. Niinpä ei merkitse virheellistä menettelyä, että yhtäältä Reyrolle ja toisaalta SEHV ja Magrini joutuvat yhteisvastuullisesti suorittamaan määrän riippumatta niiden VA Tech -konsernin tytäryhtiöiden ominaisuudessa tapahtuneen yhteisen kartelliin osallistumisen kestosta, samoin kuin ei myöskään se, ettei Reyrollen kymmenen vuoden ajan jatkunut osallistuminen yksin ennen sitä, kun VA Technologie osti sen, näy yksin vastattavassa määrässä, kuten ei sekään, että Siemens Österreich ja KEG eivät joutuneet yhteisvastuullisesti vastuuseen osasta SEHV:n ja Magrinin sakkoa. Lisäksi riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappaleessa annettuja tietoja yhteisvastuun ajanjaksoista ei komission mukaan pidä ymmärtää siten, että niiden perusteella muodostuu ehdottomasti yhteisvastuita yhteisvastuullisten velkojen merkityksessä. Kun se otti mainitussa 468 perustelukappaleessa kantaa Reyrollen henkilökohtaiseen vastuuseen 15.4.1988 ja 20.9.1988 väliseltä ajalta, se ei sulkenut pois sitä, että yhteisvastuu voitaisiin säilyttää muun kuin taloudellisen yksikön olemassaolon perusteella, koska vain yhteisvastuu sen emoyhtiöiden kanssa suljettiin

tämän ajanjakson osalta pois. Komissio katsoo, että loppujen lopuksi yhteisvastuullisesti velasta vastuussa olevilla on täysi vapaus jakaa sakon kokonaismäärä keskenään, mikä merkitsee etua niille.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

– Rangaistusten ja seuraamusten yksilökohtaisuuden periaate

122 Aluksi on aiheellista muistuttaa, että sen periaatteen nojalla, jonka mukaan rangaistukset ja seuraamukset on määrättävä yksilökohtaisesti, henkilölle – luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle – voidaan määrätä seuraamus vain seikoista, joista sitä itseään moititaan (yhdistetyt asiat T-45/98 ja T-47/98, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok., s. II-3757, 63 kohta), ja tätä periaatetta sovelletaan kaikissa hallinnollisissa menettelyissä, jotka saattavat johtaa seuraamusten määräämiseen yhteisön kilpailusääntöjen nojalla (asia T-304/02, Hoek Loos v. komissio, tuomio 4.7.2006, Kok., s. II-1887, 118 kohta). Tämä periaate on kuitenkin sovitettava yhteen EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen käsitteen, sellaisen kuin sitä on tulkittu oikeuskäytännössä, kanssa. Tältä osin on muistutettava, että EY 81 artiklassa tarkoitettu yrityksen käsite sisältää taloudelliset yksiköt, joista kullakin on yhtenäinen organisaatio, joka muodostuu henkilöistä sekä aineellisista ja aineettomista tekijöistä ja jolla pyritään pysyvästi tiettyyn taloudelliseen päämäärään ja joka voi myötävaikuttaa tämän määräyksen rikkomiseen (ks. asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1487, 54 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Yhteisön kilpailuoikeudessa tunnustetaan se, että samaan konserniin kuuluvat eri yhtiöt muodostavat yhden taloudellisen yksikön eli EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen, jos konsernin tytäryhtiöt eivät määritä itsenäisesti toimintaansa markkinoilla

(ks. vastaavasti asia T-203/01, Michelin v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok., s. II-4071, 290 kohta).

123 Tästä seuraa, että on hylättävä Siemens Österreichin ja KEG:n väite, jonka mukaan siitä, että kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuva yritys muodostuu useista eri yhtiöistä, ei seuraa, että viimeksi mainittuja olisi pidettävä yhtenä rikkomiseen osallistujana. Tämä väite perustuu yrityksen ja yhtiön käsitteiden sekoittamiseen, eikä sille löydy tukea kantajien mainitsemassa oikeuskäytännössä.

124 Samoin on hylättävä edellä 108 kohdassa esitetty Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin väite, jonka mukaan se, että komissio soveltaa takautuvasti taloudellisen kokonaisuuden käsitettä sakon määrän laskemisessa, johtaa seuraamuksen ankaroitumiseen ja se on siten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleen, jonka mukaan rikoksesta ei saa määrätä sen tekohetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa rangaistusta, vastainen. Komission käytäntö, jossa otetaan sakon määrän laskemisessa huomioon yrityksen liikevaihto – ja siten mahdollisesti tämän yrityksen muodostavien kaikkien yhtiöiden yhteenlaskettu liikevaihto, on ollut samanlaisena käytössä pitkään, ja sen pitäisi siten olla tuttu talouden toimijoille. Lisäksi kantajat olivat jatkaneet osallistumistaan rikkomiseen yrityksen liikevaihdon kasvamiseen johtaneen sulautumisen jälkeen. Ne eivät voi siten edellyttää, että komissio kohtelisi niitä niin kuin sulautumista ei olisi tapahtunut, koska periaatetta, jonka mukaan sakon määrän laskemisen kannalta ratkaiseva on yrityksen liikevaihto eivätkä sen muodostavien yhtiöiden erilliset liikevaihdot, sovellettiin kartellin toiminta-aikana, eikä sitä siten sovellettu takautuvasti.

125 On lisättävä myös, että komission vakiintunut käytäntö, jossa otetaan huomioon sakon laskentapohjan määrittämisessä viimeisen kokonaisen vuoden, jona kilpailusääntöjä rikottiin, liikevaihto, on implisiittisesti hyväksytty oikeuskäytännössä (ks. vastaavasti asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9991, 85–87 kohta).

126 Tässä yhteydessä on ensinnäkin muistutettava oikeuskäytännöstä, jonka mukaan sakkojen ehkäisevyys on yksi tekijöistä, joiden perusteella rikkomisten vakavuus on vahvistettava (asia C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok., s. I-4411, 33 kohta ja yhdistetyt asiat T-101/05 ja T-111/05, BASF ja UCB v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-4949, 45 kohta). Sakon ehkäisevyys riippuu kuitenkin suuressa määrin siitä, että se on riittävän tuntuva kyseessä olevalle yritykselle. Jotta voitaisiin mitata sakon ehkäisevää vaikutusta kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneeseen yritykseen, on otettava huomioon rikkomisen päättyessä vallinnut tilanne eikä sitä, joka olisi voinut vallita aikaisemmin. Aikaisemman tilanteen huomioon ottaminen saattaisi johtaa joko ehkäisevyyden kannalta liian vähäisen sakon määräämiseen, jos kyseessä olevan yrityksen liikevaihto olisi kasvanut tällä välin, tai ehkäisevyyden kannalta tarpeettoman suuren sakon määräämiseen, jos kyseessä olevan yrityksen liikevaihto olisi vähentynyt tällä välillä.

127 Toiseksi olisi epäkäytännöllistä ja täysin liiallista, kun otetaan huomioon hyvän hallinnon periaate ja hallintomenettelyn ekonomiaa koskevat vaatimukset, edellyttää komissiolta, että se ottaa huomioon kyseessä olevien yritysten liikevaihdon kehityksen kartellin koko toiminta-ajalta. Tällainen lähestymistapa edellyttäisi, kuten komissio aivan oikein esittää, erillisen sakon laskentapohjan laskemista jokaista kartelliin kuulumisvuotta varten ja osallistujien markkinaosuuksien määrittämistä jokaisen rikkomisvuoden osalta.

128 Niinpä on hylättävä myös edellä 110 kohdassa esitetty Siemens Österreichin ja KEG:n väite, jonka mukaan komission valitsemasta lähestymistavasta, jolle on ominaista se, että niille on määrätty sakko siten, että otetaan huomioon VA Tech -konsernin liikevaihto vuodelta 2003 eikä SEHV:n ja Magrinin ostamista edeltänyttä pienempää liikevaihtoa, on seurauksena niillä kartellissa olevan taloudellisen painoarvon liioitteleminen.

129 Samoin on hylättävä edellä 112 kohdassa esitetty Siemens Österreichin ja KEG:n väite, jonka mukaan mainitussa lähestymistavassa ei oteta huomioon periaatetta, jonka mukaan seuraamuksen on vastattava yhtiön omaa myötävaikutusta tekoihin, joista sitä moititaan, eikä syyllisyysperiaatetta. Riidanalaisesta päätöksestä ja erityisesti sen 468 perustelukappaleen c kohdasta ja 507 perustelukappaleesta ilmenee, että mainittuja kantajia on pidetty vastuullisina vain sen ajanjakson osalta, jolloin ne osallistuivat kartelliin tytäryhtiöidensä eli ensin Reyrollen ja sitten vuodesta 2001 alkaen myös SEHV:n ja Magrinin kautta.

130 Siitä myös edellä 112 kohdassa esitetystä Siemens Österreichin ja KEG:n väitteestä, jonka mukaan komissio oletti virheellisesti, että VA Technologie oli tai sen olisi pitänyt olla tietoinen Reyrollen osallistumisesta kartelliin silloin, kun se osti Reyrollen ja perusti VAS:n, on todettava, että komissio voi perustellusti olettaa, että kokonaan emoyhtiön omistuksessa oleva tytäryhtiö noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita, ja että tämän olettaman seurauksena komission ei tarvitse varmistaa, onko emoyhtiö todella käyttänyt tätä valtaa (ks. asia T-330/01, Akzo Nobel v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3389, 83 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Kokonaan omistetun tytäryhtiön menettelyn paneminen emoyhtiön vastuulle ei edellytä siten näyttöä siitä, että emoyhtiö oli tietoinen tytäryhtiön toimista. Sen sijaan emoyhtiön on kumottava tämä olettama esittämällä siitä riittävä näyttö, jos se katsoo, että huolimatta siitä, että se omistaa koko tytäryhtiönsä pääoman, tytäryhtiö päättää itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään (ks. em. asia Akzo Nobel v. komissio, tuomion 83 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

131 Tässä asiassa sillä, oliko VA Technologie tietoinen Reyrollen kuulumisesta kartelliin, kun se osti Reyrollen vuonna 1998, ei siten ole merkitystä, sillä Siemens Österreich ja KEG eivät ole unionin yleisessä tuomioistuimessa kiistäneet sitä, että VA Tech -konsernin vuodesta 1998 kokonaan omistama Reyrolle sovelsi pääosin sen antamia ohjeita eikä päättänyt itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään. Niinpä se, että komissio on voinut virheellisesti katsoa, että VA Technologie oli tästä tietoinen, ei tee riidanalaisesta päätöksestä virheellistä.

132 Lisäksi VAS:n vuonna 2001 tapahtuneeseen perustamiseen liittyen komissio saattoi aivan oikein katsoa, että VA Technologie oli tuolloin tietoinen niin aikaisemman tytäryhtiönsä Reyrollen kuin uusien tytäryhtiöidensä SEHV:n ja Magrinin osallistumisesta kartelliin. Komissio esitti riidanalaisen päätöksen 454 perustelukappaleessa ja sitä seuraavissa perustelukappaleissa, että useat VA Tech -yritystä kartellin kokouksissa edustaneet henkilöt ovat samanaikaisesti olleet johtavissa asemissa niin tytäryhtiöissä Reyrolle, SEHV ja Magrini kuin niiden emoyhtiöissä eli VA Technologiessa ja VAS:ssä – joiden oikeudellinen seuraaja on Siemens Österreich – sekä KEG:ssä. Siemens Österreich ja KEG eivät ole kiistäneet näitä toteamuksia unionin yleisessä tuomioistuimessa.

133 Tämä väite on siten hylättävä.

134 Koska EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa rikkonut taho on kilpailuoikeudessa tarkoitettu yritys, jolla ei ole sellaisenaan oikeushenkilöllisyyttä, komission on päätöksessään tämän rikkomisen toteamisesta ja sakkojen määräämisestä määritettävä ne tähän yritykseen kuuluvat erilliset yhtiöt, joille päätös osoitetaan ja joiden on vastattava yrityksen lukuun sakkojen maksamisesta. Tästä seuraa, että yritykseen kuuluville eri yhtiöille määrättävät sakot on poikkeuksellisia tilanteita lukuun

ottamatta laskettava yrityksen taloudellisen vahvuuden ja siten sen liikevaihdon perusteella eikä yksittäisten yhtiöiden taloudellisen vahvuuden perusteella.

135 Käsiteltävässä asiassa komissio selitti aluksi riidanalaisen päätöksen 333 perustelukappaleessa, että EY 81 artikla ja ETA-sopimuksen 53 artikla koskevat unionin oikeudessa tarkoitettua yritystä, joka on käsite, jota ei pidä sekoittaa oikeushenkilön käsitteeseen kansallisessa kauppa-, yhtiö- tai vero-oikeudessa. Koska päätös, jolla näiden artiklojen rikkominen todetaan, on osoitettava oikeushenkilöille, on tarpeen, että komissio määrittää kyseessä olevan yrityksen piirissä ne oikeushenkilöt, joille päätös osoitetaan. Komissio selitti sitten riidanalaisen päätöksen 335 perustelukappaleessa, että emoyhtiöitä, jotka käyttävät tytäryhtiön markkinakäyttäymistä koskevaa ratkaisevaa vaikutusvaltaa, voidaan pitää yhteisvastuullisina tytäryhtiöiden suorittamista kilpailusääntöjen rikkomisista, mikä ei kuitenkaan vapauta tytäryhtiötä omasta vastuustaan. Emoyhtiön vastuu täydentää siten tytäryhtiön vastuuta. Näissä huomioissa otetaan täysin huomioon edellä 122 ja 134 kohdassa esitetyt periaatteet.

136 Niinpä on hylättävä edellä 106 kohdassa esitetty Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin väite, joka koskee ristiriitaisuutta VA Tech -konsernin kokonaisliikevaihdon perusteella tapahtuvan sakon määräämisen ja näkemyksen, jonka mukaan tämän konsernin eri tytäryhtiöitä pidetään rikkomisesta itsenäisesti vastuussa olevina, välillä.

– Eri yhtiöt, joiden vastuulle kartelliin osallistuneiden yritysten menettely voidaan lukea, ja sakkojen yhteisvastuullista maksamista koskevien säännösten soveltaminen

137 Ensimmäiseksi on määritettävä eri yhtiöt, joiden vastuulle kartelliin osallistuneiden yritysten menettely voidaan lukea. Toiseksi on tutkittava, laskiko komissio oikein kantajille määrätyt sakot ja erityisesti määrittikö se oikein niiden yhteisvastuullisesti maksettavat määrät. Koska tämä tutkiminen koskee muun muassa riidanalaisen päätöksen sisäistä yhdenmukaisuutta, on tässä vaiheessa otettava huomioon komission itsensä riidanalaisessa päätöksessä toteama rikkomisen kesto ja pidettävä ajankohtaa 1.4.2002 eikä ajankohtaa 1.7.2002 päivänä, jolloin VA Tech -yritys aloitti uudelleen kartelliin osallistumisen (ks. 72 ja 82 kohta edellä).

138 Ensinnäkin eri yhtiöiden, joita voidaan pitää vastuullisina kartelliin osallistuneiden yritysten menettelystä, määrittämiseen liittyen on aluksi huomattava, että VA Tech -yrityksen kartelliin osallistumisen osalta on riidatonta, että Reyrolle, SEHV ja Magrini eivät päättäneet itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään. Kuten edellä olevasta 1 kohdasta ilmenee, tämä koski Reyrollen osalta 20.9.1998, jolloin VA Technologie osti sen, alkanutta ajanjaksoa ja SEHV:n ja Magrinin osalta 13.3.2001, jolloin VAS perustettiin, jälkeistä aikaa. Komissio päätteli tästä riidanalaisessa päätöksessä, että mainittujen ajanjaksojen aikana Reyrolle, SEHV ja Magrini muodostivat VA Technologien ja VAS:n (jonka Siemens Österreich liitti vuonna 2006 itseensä) sekä KEG:n kanssa EY 81 artiklassa tarkoitetun yhden ja saman yrityksen, mitä kantajat eivät ole kiistäneet.

139 On huomattava, kuten komissio teki riidanalaisen päätöksen 337 perustelukappaleessa, että itsenäisesti rikkomiseen osallistuneet oikeudelliset yksiköt, jotka toinen yhtiö on sittemmin ostanut, vastaavat itse edelleen ennen hankintaa tapahtuneesta säännöstenvastaisesta menettelystään, jos näitä yhtiöitä ei ole yksinkertaisesti vain sulautettu, vaan ne ovat jatkaneet toimintaansa tytäryhtiöinä (ks. vastaavasti asia C-279/98 P, Cascades v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9693, 78–80 kohta). Tällaisessa tilanteessa ostajan voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön menettelystä ainoastaan hankinnasta lähtien, jos tytäryhtiö jatkaa kilpailusääntöjen rikkomista ja jos uuden emoyhtiön vastuu voidaan osoittaa (ks. vastaavasti asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9925, 37–39 kohta).

140 Tässä asiassa yhtäältä Reyrollen ja toisaalta Siemens Österreichin ja KEG:n tilanne muistuttaa edellä 139 kohdassa esitettyä toista tilannetta, koska Reyrolle osallistui ensin rikkomiseen itsenäisesti ja jatkoi sitten 20.9.1998 lähtien rikkomista VA Tech -konsernin tytäryhtiönä (ks. 1 kohta edellä).

141 Lisäksi samaa periaatetta on sovellettava mutatis mutandis, jos ostettu yhtiö ei ole ennen sen hankkimista osallistunut rikkomiseen itsenäisesti vaan toisen konsernin tytäryhtiönä, kuten SEHV ja Magrini, jotka kuuluivat Schneider-konserniin kuuluvaan yritykseen (jäljempänä Schneider-yritys) 13.3.2001 saakka ennen niiden liittämistä VA Tech -yritykseen.

142 Asiakirja-aineistosta ilmenee tältä osin, että VA Tech -konserni piti 13.3.2001 lähtien VAS:n välityksellä hallussaan 60:tä prosenttia Reyrollesta, SEHV:stä ja Magrinista.

Komissio esitti riidanalaisen päätöksen 454 ja 455 perustelukappaleessa kantajien vastustamatta, että se katsoi, että VA Technologiella ja KEG:llä oli mahdollisuus käyttää ratkaisevaa määräysvaltaa Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin markkinakäyttäytymisessä VAS:n pääomasta omistamansa 60 prosentin osuuden avulla. Komissio päätteli tästä, että Siemens Österreich ja KEG tai niiden oikeudelliset edeltäjät muodostivat yhden ja saman yrityksen tytäryhtiöiden Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin kanssa 13.3.2001, jolloin VAS perustettiin, ja 11.5.2004, jolloin kartellin toiminta päättyi, välisenä aikana. Erityisesti riidanalaisen päätöksen 423, 424, 450 ja 467 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio katsoi, että Schneider Electricin vastuu sen entisten tytäryhtiöiden SEHV:n ja Magrinin osallistumisesta kartelliin oli päättynyt VAS:n perustamiseen 13.3.2001, huolimatta siitä, että se omisti vuoden 2004 lokakuuhun saakka 40 prosenttia viimeksi mainitun pääomasta.

143 Edellä 139 kohdassa esitetyn periaatteen soveltamisesta seuraa, että SEHV ja Magrini vastaavat edelleen itse sääntöjenvastaisesta menettelystään sitä, kun VA Tech -konserni hankki 13.3.2001 niissä määräysvallan, edeltäneeltä ajalta. Koska lisäksi nämä yhtiöt muodostivat ennen tätä ajankohtaa eri yrityksen Schneider Electricin kanssa, viimeksi mainittua on pidettävä niiden kanssa yhteisvastuullisena tämän ajanjakson osalta.

144 Edellä esitetystä seuraa, että on erotettava neljä eri ajanjaksoa:

– ensimmäiseksi ajanjakson 15.4.1988–20.9.1998 osalta Reyrolle on itse vastuussa osallistumisestaan kartelliin; sen silloisen emoyhtiön Rolls-Roycen osalta kilpailusääntöjen rikkominen on vanhentunut

– toiseksi ajanjakson 15.4.1988–13.12.2000 osalta SEHV ja Magrini ovat vastuussa osallistumisestaan kartelliin yhteisvastuullisesti niiden silloisen emoyhtiön Schneider Electricin kanssa

– kolmanneksi ajanjakson 20.9.1998–13.12.2000 osalta Reyrolle on vastuussa osallistumisestaan kartelliin yhteisvastuullisesti VA Technologien oikeudellisen seuraajan, sen silloisen emoyhtiön Siemens Österreichin kanssa

– neljänneksi 1.7.2002 (riidanalaisen päätöksen mukaan 1.4.2002) ja 11.5.2004 välisen ajan osalta Reyrolle, SEHV ja Magrini ovat vastuussa osallistumisestaan kartelliin yhteisvastuullisesti emoyhtiöidensä KEG:n ja Siemens Österreichin, joka on niiden entisten emoyhtiöiden eli VAS:n ja VA Technologien oikeudellinen seuraaja, kanssa.

145 Edellä 139–143 kohdassa esitetyn periaatteen mukaisesti komissio katsoi riidanalaisen päätöksen 449–451 perustelukappaleessa Reyrollen kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistumiseen liittyen, että sitä oli pidettävä yksin vastuullisena tästä osallistumisesta sitä, kun VA Tech -konserni osti sen, edeltäneellä ajanjaksolla eli 15.4.1988–20.9.1998, että Siemens Österreichia ja KEG:tä oli pidettävä Reyrollen kanssa yhteisvastuullisina tästä osallistumisesta siitä lähtien, kun VA Tech -konserni osti sen eli 20.9.1998–13.12.2000 ja 1.4.2002–11.5.2004, ja että VA Tech -konsernin toisia rikkomiseen osallistuneita tytäryhtiötä SEHV:tä ja Magrinia oli pidettävä yhteisvastuullisina tästä osallistumisesta ajanjaksolla 1.4.2002–11.5.2004.

146 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 465 perustelukappaleessa SEHV:n ja Magrinin osallistumisesta, että Schneider Electriciä oli pidettävä yhteisvastuullisena niiden kanssa tästä osallistumisesta 15.4.1988 ja 13.12.2000 välisenä aikana, ja riidanalaisen päätöksen 467 perustelukappaleessa, että Siemens Österreichia ja KEG:tä oli pidettävä niiden kanssa yhteisvastuullisina tästä osallistumisesta 1.4.2002 ja 11.5.2004 välisenä aikana.

147 Komissio on siten voinut aivan oikein katsoa riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappaleessa seuraavaa:

”Näistä syistä

a) [Reyrollea] on pidettävä yksin vastuullisena osallistumisestaan kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksolla 15.4.1988–20.9.1998

b) [SEHV:tä] ja [Magrinia] on pidettävä Schneider Electricin kanssa yhteisvastuullisina ajanjaksolla 15.4.1988–13.12.2000

c) [Siemens Österreichia ja KEG:tä] on pidettävä yhteisvastuullisina ajanjaksolla 20.9.1998–13.12.2000 sekä ajanjaksolla 1.4.2002–11.5.2004 (13.12.2000 saakka yhteisvastuullisina [Reyrollen] kanssa ja 1.4.2002 alkaen yhteisvastuullisina myös [SEHV:n] ja [Magrinin] kanssa.”

148 Toiseksi eri yhtiöille, joiden voidaan katsoa olevan vastuussa kartelliin osallistuneiden yritysten menettelystä, määrättävien sakkojen ja erityisesti yhteisvastuullisesti suoritettavien sakkojen laskentaan liittyen on tutkittava, noudattiko komissio riidanalaisessa päätöksessä edellä 122, 134, 139, 141 ja 143 kohdassa esitettyjä periaatteita sekä sen itsensä riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappaleessa määrittämää ohjelmaa.

149 Tältä osin on korostettava, että yhtiöiden välinen yhteisvastuu EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisen vuoksi niille määrättyjen sakkojen maksamisesta on näiden artiklojen aineellisista määräyksistä suoraan johtuva oikeudellinen seuraus.

150 Oikeuskäytännön mukaan silloin, kun useamman henkilön voidaan katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa kilpailuoikeudessa tarkoitetun yhden ja saman yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen, niitä on pidettävä yhteisvastuullisina mainitusta rikkomisesta (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 6/73 ja 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio, tuomio 6.3.1974, Kok., s. 223, Kok. Ep. II, s. 229, 41 kohta; asia C-294/98 P, Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-10065, 33 ja 34 kohta; yhdistetyt asiat T-339/94-T-342/94, Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1727, 42–44 kohta; edellä 122 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 54, 524 ja 525 kohta; edellä 90 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomion 62 kohta ja asia T-112/05, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-5049, 57–62 kohta).

151 Yrityksen markkinakäyttäytymisen yhtenäisyys oikeuttaa kilpailuoikeuden soveltamisen kannalta sen, että yhtiöille tai laajemmin oikeussubjekteille, joita voidaan pitää yksilöllisesti vastuullisina, asetetaan velvoitteita, joista ne vastaavat yhteisvastuullisesti (ks. vastaavasti edellä 150 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio, tuomion 41 kohta; asia 52/69,

Geigy v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok., s. 787, 45 kohta; edellä 122 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 54, 524 ja 525 kohta ja edellä 90 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomion 62 kohta). EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisen vuoksi määrättyjen sakkojen maksamista koskeva yhteisvastuu liittyy, sikäli kuin se myös myötävaikuttaa mainittujen sakkojen tosiasiallisen perimisen onnistumiseen, kilpailuoikeudessa yleisesti tavoiteltavaan ehkäisevyyden päämäärään (ks. vastaavasti asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok., s. 661, Kok. Ep. I, s. 455, 172 ja 173 kohta ja asia C-289/04 P, Showa Denko v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5859, 61 kohta), ja siinä otetaan huomioon unionin oikeuden perusperiaatteisiin kuuluva ne bis in idem -periaate, josta määrätään myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen pöytäkirjassa nro 7 olevassa 4 artiklassa ja jolla kielletään saman kilpailuoikeuden rikkomisen osalta määräämästä enempää kuin yhden kerran seuraamuksia samasta yrityksen markkinakäyttäytymisestä niiden oikeussubjektien kautta, joiden voidaan katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa siitä (ks. vastaavasti edellä 52 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 338 kohta; yhdistetyt asiat T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok., s. II-931, 95–99 kohta ja yhdistetyt asiat T-217/03 ja T-245/03, FNCBV ym. v. komissio, tuomio 13.12.2006, Kok., s. II-4987, 340 kohta).

152 Se, että useiden yhtiöiden todetut yksilölliset vastuut saman yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen eivät ole identtisiä, ei ole esteenä sille, että niille määrätään yhteisvastuullisesti maksettava sakko, jos sakon maksamista koskeva yhteisvastuu koskee vain rikkomisajanjaksoa, jolloin ne muodostivat taloudellisen kokonaisuuden ja siten kilpailuoikeudessa tarkoitetun yhden yrityksen.

153 Tähän liittyen on todettava, että toisin kuin komissio väittää edellä 121 kohdassa esitetyllä väitteellä, se ei voi määrittää vapaasti yhteisvastuullisesti maksettavia määriä. Edellä 122 kohdassa kuvatusta periaatteesta, jonka mukaan rangaistukset ja seuraamukset on määrättävä yksilöllisesti, seuraa, että jokaisen yhtiön on voitava päätellä päätöksestä, jolla se määrätään maksamaan sakko yhteisvastuullisesti yhden tai useamman muun yhtiön kanssa, mikä on sen vastattavaksi kuuluva osuus suhteessa

kanssavelallisiinsa sen jälkeen, kun komissio on saanut suorituksen. Tätä varten komission on muun muassa täsmennettävä ajanjaksot, joiden osalta kyseessä olevat yhtiöt ovat (yhteis)vastuullisia kartelliin osallistuneiden yritysten kilpailusääntöjä rikkovasta menettelystä, ja tarvittaessa mainittujen yhtiöiden näistä menettelyistä kantaman vastuun aste.

154 Niinpä komission olisi pitänyt ottaa tässä asiassa huomioon riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappaleessa esittämänsä toteamukset jaksoista, joiden osalta VA Tech -yritykseen kuuluneet eri yhtiöt ovat yhteisesti vastuussa, voidakseen määrittää näiden yhtiöiden yhteisvastuullisesti maksettavaksi kuuluvat määrät. Näiden määrien on vastattava mahdollisimman hyvin mainittujen yhtiöiden jakamien vastuuosuuksien, sellaisina kuin ne on määritelty mainitussa perustelukappaleessa, painoarvoa.

155 On lisättävä, että käsite ”yhteisvastuu sakkojen maksamisesta” on kilpailuoikeudellisen käsitteen ”yritys”, johon se välittömästi perustuu (ks. 150 ja 151 kohta edellä), tavoin itsenäinen käsite, jota on tulkittava siten, että otetaan huomioon kilpailuoikeuden tavoitteet ja järjestelmä, johon kyseinen käsite kuuluu, sekä tarvittaessa kaikista kansallisista oikeusjärjestelmistä johtuvat yleiset periaatteet. Vaikka yhtiöiden, joille komissio määrää unionin kilpailuoikeuden rikkomisen vuoksi yhteisvastuullisesti maksettavia sakkoja, maksuvelvollisuus eroaa luonteeltaan yksityisoikeudellisesta velvoitteesta vastuussa olevien yhteisvelallisten vastuusta, erityisesti yhteisvastuuta koskevasta oikeudellisesta järjestelmästä voidaan ottaa vaikutteita.

156 Niinpä päätöksellä, jolla komissio määrää useat yhtiöt maksamaan yhteisvastuullisesti sakon, on välttämättä kaikki ne oikeusvaikutukset, jotka oikeudellisesti liittyvät

sakkojen maksamista koskevaan oikeudelliseen järjestelmään kilpailuoikeudessa, niin velkojan ja yhteisvelallisten välisissä kuin yhteisvelallisten keskinäisissä suhteissa.

157 Yksin komission tehtävänä on siis asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaista sakkojen määräämistä koskevaa toimivaltaansa käyttäessään määrittää eri yhtiöiden osuudet määristä, jotka ne on määrätty yhteisvastuullisesti maksamaan, sikäli kuin ne kuuluivat samaan yritykseen, eikä tätä tehtävää voida komission istunnossa esittämällä tavalla jättää kansallisille tuomioistuimille.

158 On katsottava, että koska päätöksestä, jolla komissio määrää useat yritykset maksamaan yhteisvastuullisesti sakon yrityksen kilpailusääntöjen vastaisen menettelyn vuoksi, ei ilmene mitään muutakaan, niiden katsotaan olevan tasapuolisesti vastuussa mainitusta menettelystä (ks. vastaavasti asia C-196/99 P, Aristrain v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-11005, 100 ja 101 kohta). Yhtiöiden, jotka määrätään maksamaan sakko yhteisvastuullisesti ja joiden katsotaan, koska sakkojen määräämistä koskevasta päätöksestä ei muuta ilmene, olevan yhtä suuressa vastuussa rikkomuksesta, on lähtökohtaisesti suoritettava samansuuruinen osuus tämän rikkomisen vuoksi määrätystä sakosta. Niinpä yhtiö, joka sen jälkeen, kun komissio on mahdollisesti asettanut sen vastuuseen, maksaa koko sakon määrän, voi saman komission päätöksen perusteella ryhtyä takaisinsaantitoimiin kanssavelallisiaan vastaan kunkin niistä vastattavaksi kuuluvan määrän osalta. Vaikka päätöksen, jolla useat yhtiöt on määrätty maksamaan sakko yhteisvastuullisesti, perusteella ei voida määrittää suoraan, minkä näistä yhtiöistä on ensisijaisesti todella maksettava sakon määrä komissiolle, se ei jätä kuitenkaan mitään epäselvyyttä siitä, mitkä ovat kunkin niistä osuudet sakon määrästä, joten jokainen niistä voi tarvittaessa ryhtyä takaisinsaantitoimiin kanssavelallisiaan vastaan niiden määrien osalta, jotka se maksoi yli oman osuutensa.

159 Niinpä koska riidanalaiseen päätökseen ei sisälly mitään toteamusta, jonka mukaan VA Tech -yrityksen sisällä toiset yhtiöt olisivat suuremmassa vastuussa mainitun yrityksen osallistumisesta kartelliin tiettynä aikana kuin toiset, on oletettava, että niiden vastuu on yhtä suuri ja niiden osuudet yhteisvastuullisesti maksettavaksi määrätyistä määristä ovat samansuuruiset.

160 Tässä asiassa on ilmeistä, että SEHV:n ja Magrinin omien sakkojen määrien laskennassa ja Siemens Österreichin, KEG:n, Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin sekä Schneider Electricin yhteisvastuullisesti maksettavien määrien, sellaisina kuin ne ilmenevät riidanalaisen päätöksen 505, 509 ja 552 perustelukappaleesta, määrittämisessä sekä mainitun päätöksen 2 artiklan j–l alakohdasta ilmenevässä lopputuloksessa ei oteta huomioon edellä esitettyjä periaatteita ja riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappaleessa esitettyjä toteamuksia.

161 Ensinnäkin komissio piti yhtäältä Reyrollea ja toisaalta SEHV:tä ja Magrinia yhteisvastuullisina 17 550 000 euron suuruisesta osasta yhteismäärältään 22 050 000 euron sakkoa, joka niille määrättiin (riidanalaisen päätöksen 509 ja 552 perustelukappale sekä 2 artiklan k alakohta ja l alakohdan i alakohta).

162 Nämä kolme yhtiötä kuuluivat samaan yritykseen vain 1.4.2002–11.5.2004 eli kahden vuoden ja yhden kuukauden ajan. Kuten riidanalaisen päätöksen 507 ja 509 perustelukappaleesta ilmenee, VA Tech -yritykselle määrättyjen sakkojen yhteismäärä on 12 600 000 aikaväliltä 20.9.1998–11.5.2004 eli neljältä vuodelta ja neljältä kuukaudelta, joka on siis yli kaksi kertaa edellä mainittua ajanjaksoa pidempi. Vaikka siis otettaisiin huomioon se, että kartelliin osallistuneeseen yritykseen kuuluville eri yhtiöille määrättyjen sakkojen ei tarvitse olla suhteessa rikkomisen kestoon (ks. vastaavasti

181 kohta jäljempänä), 17 550 000 euron määrä, josta tytäryhtiöt SEHV ja Magrini vastaavat yhteisvastuullisesti Reyrollen kanssa, ylittää selvästi määrän, joka komission itsensä riidanalaisessa päätöksessä esittämien toteamusten mukaan on asianmukainen seuraamus SEHV:n ja Magrinin osallistumisesta kartelliin VA Tech -konsernin tytäryhtiöinä 1.4.2002–11.5.2004.

163 Toiseksi Siemens Österreich ja KEG ovat yhteisvastuussa komission Reyrollelle määräämästä yhteismäärältään 22 050 000 euron sakosta 12 600 000 euron osalta ja SEHV ja Magrini yhteisvastuussa 17 550 000 euron osalta (riidanalaisen päätöksen 509 ja 552 perustelukappale sekä 2 artiklan l alakohdan i ja ii alakohta).

164 Yhtäältä Reyrollen yhteisvastuullisesti muiden yhtiöiden kanssa maksettava määrä ylittää selvästi sen sakon yhteismäärän. Vaikka tästä ei voi seurata, kuten komissio on unionin yleisen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin antamissaan vastauksissa korostanut, sitä, että Reyrolle joutuisi maksamaan 22 050 000 euroa ylittävän määrän, kantajat eivät voi tällaisen yhteisvastuullisesti maksettavien määrien määrittelyn perusteella päätellä riidanalaisesta päätöksestä niiden vastattavaksi sen jälkeen, kun komissio on saanut suorituksensa, niiden keskinäisessä suhteessa kuuluvia määriä, mikä on ristiriidassa edellä 153 kohdassa esitetyn komissiolle kuuluvan velvoitteen kanssa. Toisaalta on todettava, että toisin kuin komissio riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappaleen a alakohdassa aivan oikein totesi, Reyrollea ei ole velvoitettu maksamaan osaa sen sakosta ainoana maksuvelvollisena vuosien 1988 ja 1998 välisen ajan osalta, jolloin se osallistui itsenäisesti rikkomiseen.

165 Kolmanneksi riidanalaisen päätöksen 509 perustelukappaleessa olevasta taulukosta sekä sen 2 artiklan l alakohdasta ilmenee, ettei Siemens Österreichia ja KEG:tä pidetty yhteisvastuullisina osasta SEHV:lle ja Magrinille määrättyä sakkoa, toisin kuin

komissio aivan oikein totesi riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappaleen c alakohdan lopussa, kun otetaan huomioon kahden vuoden ja yhden kuukauden ajanjakso, jonka ajan nämä yhtiöt kuuluivat samaan yritykseen.

166 Tästä voidaan päätellä, että komissio loukkasi periaatetta, jonka mukaan rangaistukset ja seuraamukset on määrättävä yksilöllisesti, sellaisena kuin tämä periaate on kuvattu edellä 122 kohdassa, koska se piti Reyrollea, SEHV:tä ja Magrinia yhteisvastuullisina sakon, jonka määrä ylittää selvästi niiden yhteisen vastuun, maksamisesta, koska se ei pitänyt Siemens Österreichia ja KEG:tä yhteisvastuullisina osasta SEHV:lle ja Magrinille määrättyä sakkoa ja koska se ei velvoittanut Reyrollea vastaamaan yksin osasta sille määrättyä sakkoa.

167 Niinpä riidanalaisen päätöksen 2 artikla on kumottava siltä osin kuin se koskee SEHV:lle ja Magrinille määrätyn sakon määrän laskemista ja kantajien yhteisvastuullisesti maksettavien määrien määrittämistä.

– Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin erityisten olosuhteiden jättäminen huomioon ottamatta, kun niihin sovellettiin VA Tech -yrityksen sakon laskentapohjaa

168 Reyrolle, SEHV ja Magrini esittävät, että niiden erityisten olosuhteiden vuoksi se, että komissio sovelsi niihin VA Tech -yritykselle määritettyä sakon laskentapohjaa, johtaa siihen, että niille asetetaan määrältään kohtuuttomat sakot suhteessa niiden kartelliin osallistumisen merkittävyyteen.

169 Reyrollen väite (ks. 109 kohta edellä) perustuu siihen, että komissio ei ottanut soveltaessaan siihen VA Tech -yritykselle määritettyä sakon laskentapohjaa huomioon sen rajallisia mahdollisuuksia vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla, mikä johtui sen toiminnan rajoittumisesta kiintiösopimuksen voimassaoloaikana Yhdistyneeseen kuningaskuntaan ja Irlantiin.

170 Tältä osin on huomattava, että jos kartelli on maailmanlaajuinen ja jos se käsittää hintojen vahvistamisen lisäksi markkinoiden jakamisen, komissio voi perustellusti tukeutua kyseisen tuotteen myynnistä saatuun maailmanlaajuiseen liikevaihtoon, jotta laskentapohjat heijastaisivat kilpailusääntöjen rikkomisen luonnetta, sen todellista vaikutusta markkinoihin ja maantieteellisten markkinoiden laajuutta, ottaen huomioon sen, että kartellin jäsenet olivat huomattavan erikokoisia (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01-T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok., s. II-1181, 197 ja 198 kohta ja asia T-329/01, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3255, 87 kohta).

171 Käsiteltävässä asiassa on ensinnäkin huomattava, että Yhdistynyt kuningaskunta ja Irlanti muodostavat yhdessä merkittävän osan yhteismarkkinoista. Näillä markkinoilla aiheutettua kilpailun vääristymistä ei siten voida pitää vähäisenä. Toiseksi on huomattava, että kilpailusääntöjen rikkomiseen, josta kantajia moititaan, sisältyy nimenomaan väite, jonka mukaan kyseessä olevat yritykset jakoivat eri kansalliset markkinat Euroopan tasolla käyttämällä ”tuotantomaa”-järjestelmää. Niinpä sitä, että Reyrolle rajoitti tällaisen laittoman sopimuksen perusteella toimintansa yhteismarkkinoilla kotimarkkinoihinsa, ei voida pitää lieventävänä seikkana. Kolmanneksi on huomattava, että komission toteamusten, joita kantajat eivät ole riitauttaneet, mukaan kartellin osallistujat olivat itse ottaneet huomioon maailmanlaajuiset liikevaihtonsa niin Euroopassa – ”tuotantomaiden” ulkopuolella – kuin maailmanlaajuisesti niiden yksilöllisten kiintiöiden asettamiseksi kartellissa. Tästä seuraa, että komissio saattoi myös

perustellusti ottaa huomioon mukana olleiden eri yritysten kytkinlaitehankkeilla saavuttamat maailmanlaajuiset liikevaihdot, kun se arvioi niiden erityistä painoarvoa.

172 Tästä seuraa, että Reyrollen väite on hylättävä.

173 SEHV:n ja Magrinin väite (ks. 115 kohta edellä) perustuu siihen, että komissio määritti Schneider-yritykseen sovellettavan sakon laskentapohjan siten, että se otti huomioon omistusosuuden VAS:ssä. Koska VA Technologie sijoitti VAS:ään useita toimintoja, joilla ei ollut mitään yhteyttä kartelliin, näin saatujen VA Tech -yritykseen ja Schneider-yritykseen sovellettavien sakon laskentapohjien suhde ei vastaa niiden tytäryhtiöiden, jotka VA Technologie ja Schneider Electric sijoittivat VAS:ään, kytkinlaitehankkeilla saavuttamia liikevaihtoja. Tästä seuraa liian alhaisen laskentapohjan määrittäminen Schneider-yritykselle suhteessa VA Tech -yritykselle määritettyyn laskentapohjaan.

174 SEHV ja Magrini esittävät, että VA Technologien VAS:ään sijoittamien toimintojen, joilla ei ollut mitään yhteyttä kytkinlaitehankkeisiin, perusteella ei voida oikeuttaa Schneider-yrityksen sakkoa suuremman sakon asettamista VA Tech -yritykselle. SEHV ja Magrini katsovat, että komission olisi pitänyt suorittaa laskentapohjana olevan määrän jako VAS:n entisten tytäryhtiöiden kytkinlaitehankkeilla saavuttamien liikevaihtojen perusteella tai niiden kartellissa saamien kiintiöiden, jotka olivat riidanalaisen päätöksen 144 perustelukappaleen mukaan Reyrollen osalta 2,79 prosenttia ja SEHV:n ja Magrinin osalta 7,28 prosenttia, perusteella.

175 Schneider-yritykseen sovelletusta laskentapohjasta on todettava, että sitä ei muiden yritysten tapaan määritetty vuoden 2003 maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella, epäilemättä siitä syystä, että komissio katsoi, ettei se ollut osallistunut kartelliin enää tämän jakson aikana. Niinpä riidanalaisen päätöksen 489 perustelukappaleen

lopussa on esitetty, että Schneider-yritykseen sovellettavaksi laskentapohjaksi määritettiin 40 prosenttia VA Tech -yrityksen laskentapohjasta, koska se omisti 40 prosentin osuuden VAS:stä, johon oli 13.3.2001 alkaen koottu kaikki VA Tech -konsernin ja Schneider-konsernin kytkinlaitealan toiminnot. Tämän osuuden suuruus antaa käsityksen yhtäältä Reyrollen ja toisaalta SEHV:n ja Magrinin liikevaihtojen suuruudesta silloin, kun VAS perustettiin.

176 SEHV:n ja Magrinin väite on hylättävä kolmesta syystä.

177 Ensinnäkin tämä väite koskee pääasiallisesti sitä, että komissio asetti yhtäältä VA Technologien, KEG:n ja Reyrollen epäedullisempaan asemaan suhteessa Schneider Electriciin, SEHV:hen ja Magriniin. SEHV:llä ja Magrinilla ei ollut kuitenkaan intressiä esittää tätä väitettä. Jos unionin yleinen tuomioistuin hyväksyisi väitteen ja korottaisi sen seurauksena sakon laskentapohjaa Schneider-yrityksen osalta, tästä seuraisi sen sakon osan korottaminen, joka niille määrättiin niiden osallistumisesta kartelliin sinä aikana, jolloin ne kuuluivat Schneider-yritykseen, mikä ei kuitenkaan merkitsisi sen sakon määrän alentamista, joka niille määrättiin ajanjaksolta, jolloin ne kuuluivat VA Tech -yritykseen. SEHV ja Magrini saavat siten hyötyä komission väitetystä virheestä, eivätkä ne tästä syystä voi riitauttaa sitä unionin yleisessä tuomioistuimessa. Tästä syystä tätä väitettä ei voida ottaa tutkittavaksi.

178 Toiseksi ja ylimääräisenä perusteluna on todettava, että väitteen, jonka mukaan VA Technologie sijoitti VAS:ään tärkeitä, kytkinlaitehankkeisiin liittymättömiä toimintoja, tueksi ei ole esitetty mitään näyttöä. Lisäksi SEHV ja Magrini eivät mainitse sitä, mistä toiminnoista on kyse, eivätkä edes sitä, mikä niiden painoarvo oli suhteessa

kytkinlaitehankkeisiin liittyviin toimintoihin. Tämä väite on siis hylättävä myös tästä syystä.

179 Kolmanneksi riidanalaisen päätöksen 144 perustelukappaleessa mainittuja kartellissa käytettyjä alkuperäisiä yksilöllisiä kiintiöitä, joihin SEHV ja Magrini tukeutuvat, muutettiin myöhemmin. Riidanalaisen päätöksen 145 perustelukappaleeseen sisältyy taulukko, jossa esitetään täsmentämättömän ajanjakson, joka kuitenkin ajallisesti sijoittuu sen jälkeen, kun Alstom vuonna 1996 hankki AEG:n kytkinlaitetoiminnot, osalta Schneider-yrityksen kiintiöksi 10,94 prosenttia ja Reyrollen kiintiöksi 10,3 prosenttia. Kantajien kartelliin osallistumisen ensimmäisen vaiheen loppupuolella Reyrollen painoarvo oli siten SEHV:n ja Magrinin painoarvoa suurempi verrattuna viimeksi mainittujen liikevaihtoihin, jotka on joka tapauksessa hylättävä virheellisinä.

– Sakon määrän korottaminen rikkomisen keston vuoksi

180 Siemens Österreich ja KEG esittävät yhtäältä, kuten edellä 111 kohdassa on mainittu, että niiden syyksi luetun rikkomisen kestoon suhteutettuna niille määrätyt sakot ovat kaksi kertaa niin suuret kuin Reyrollen sakot eli 242 307 euroa rikkomiskuukautta kohti Siemens Österreichin ja KEG:n osalta verrattuna Reyrollen 124 576 euroon rikkomiskuukautta kohti.

181 Tältä osin on todettava, kuten komissio on asiassa T-122/07 antamassaan vastauskirjelmässä tehnyt, että unionin oikeudessa ei edellytetä, että samaan yritykseen kuuluville eri yhtiöille määrätyt sakot ovat suhteessa kunkin näistä yhtiöistä osallistumisen kestoon. Lisäksi Siemens Österreich ja KEG eivät ole vedonneet tällaiseen periaatteeseen vaan ovat yhtäältä tyytyneet vain viittaamaan periaatteeseen, jonka mukaan

niiden tytäryhtiöissään käyttämän, markkinakäyttäytymistä koskevan ratkaisevan vaikutusvallan vuoksi tytäryhtiöiden suorittamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta yhteisvastuullisina pidettäville emoyhtiöille määrätyt sakot eivät voi olla raskaammat kuin mainituille tytäryhtiöille määrätyt sakot, moittiakseen sitä, että niille riidanalaisessa päätöksessä määrätty sakko oli moititun osallistumisen kestokuukautta kohti suurempi kuin Reyrollen sakko siltä ajanjaksolla, jolloin viimeksi mainittu oli niiden määräysvallassa. Koska kuitenkin samaan yritykseen kuuluville eri yhtiöille määrättyjen sakkojen ei tarvitse olla suhteessa kunkin näistä yhtiöistä osallistumisen kestoon, tällainen vertailu kahteen yhtiöön, joita moititaan kestoltaan erimittaisesta osallistumisesta, sovellettavien euromäärien välillä rikkomiseen osallistumiskuukautta kohti ei voi ilmentää epäyhdenvertaista kohtelua.

182 Näin ollen ei ole niin, että komission käytäntö, jossa sakot määrätään muuten kuin ehdottomasti suhteessa kestoon, ylittäisi sille oikeuskäytännössä tunnustetun harkintavallan rajat (ks. vastaavasti asia T-150/89, Martinelli v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok., s. II-1165, 59 kohta; asia T-49/95, Van Megen Sports v. komissio, tuomio 11.12.1996, Kok., s. II-1799, 53 kohta ja asia T-229/94, Deutsche Bahn v. komissio, tuomio 21.10.1997, Kok., s. II-1689, 127 kohta).

183 Toisaalta Siemens Österreich ja KEG ovat tähän liittyen vedonneet ristiriitaan riidanalaisen päätöksen päätösosan ja sen tueksi esitettyjen perusteiden välillä. Kuten myös komissio on asiassa T-122/07 antamassaan vastauskirjelmässä esittänyt, suuntaviivoista ilmenee implisiittisesti mutta selvästi, että niiden perusteella laskettavia sakkoja ei missään tapauksessa suhteuteta rikkomisten kestoon. Sen sijaan se, että sakon perusmäärä perustuu suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdan loppuosan mukaan sakon laskentapohjaan, joka määritetään ainoastaan rikkomisen vakavuuden perusteella, ja keston perusteella tehtävään lisäykseen, merkitsee väistämättä sitä, että sakon määrä rikkomiskuukautta kohti alenee keston kasvaessa, koska kiinteän laskentapohjan painoarvo tässä yhteenlaskussa vähenee sitä mukaa, kun keston perusteella tehtävä

lisäys kasvaa. Koska komissio mainitsi riidanalaisessa päätöksessä useaan otteeseen, että se laskee sakot suuntaviivojen perusteella, mikä vastaa lisäksi sen vakiintunutta käytäntöä, sakon kuukausikohtaisen määrän pienenemisessä aikayksikköä kohti ei voi olla kysymys ristiriidasta tai epäyhtenäisyydestä riidanalaisen päätöksen päätösosan ja sen tueksi esitettyjen perusteiden välillä.

184 Tämä väite on siten hylättävä.

– Enimmäismäärä 10 prosenttia liikevaihdosta

185 Kuten edellä 107 kohdassa on esitetty, Reyrolle, SEHV ja Magrini esittävät, että riidanalaisessa päätöksessä ei noudateta asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädettyä enimmäismäärää 10 prosenttia liikevaihdosta.

186 Tältä osin on ensinnäkin todettava, että seikka, jonka mukaan useiden yhtiöiden on maksettava sakko yhteisvastuullisesti, koska ne muodostavat EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen, ei merkitse asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädetyn enimmäismäärän soveltamisen osalta, että kunkin velvollisuus rajoittuu 10 prosenttiin liikevaihdosta, jonka se toteutti viimeisen tilikauden aikana. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tässä säännöksessä tarkoitettu 10 prosentin enimmäismäärä on laskettava kaikkien niiden yhtiöiden yhteisen liikevaihdon perusteella, jotka muodostavat yhden taloudellisen yksikön, joka toimii EY 81 artiklassa tarkoitettuna yrityksenä, koska yksinomaan tämän yksikön muodostavien yhtiöiden yhteinen liikevaihto

voi osoittaa asianomaisen yrityksen koon ja taloudellisen vahvuuden (edellä 122 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 528 ja 529 kohta ja edellä 150 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 90 kohta).

187 Toisin kuin kantajat väittävät, asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 ja 3 kohdan mukainen yrityksen käsite ei siten poikkea EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetusta yrityksen käsitteestä. Niinpä näissä säännöksissä ja tässä määräyksessä tarkoitetun yhden yrityksen muodostavien useiden yhtiöiden yhteisvastuun tapauksessa enimmäismäärää ei määritetä liikevaihdoltaan kaikkein heikoimman yhtiön perusteella.

188 Edellä 158 kohdassa mainitussa asiassa Aristrain vastaan komissio annettu tuomio, johon kantajat vetoavat, ei saata tätä arviointia kyseenalaiseksi. Mainittuun tuomioon johtaneessa asiassa komissio totesi samaan konserniin kuuluneiden kahden yhtiön osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, mutta se määräsi sakon vain toiselle niistä ja esitti, että tässä sakossa otettiin huomioon myös toisen yhtiön menettely. Koska komissio ei perustellut tätä riidanalaisen päätöksen adressaatin valintaa eikä osoittanut erityisesti, että yhtiöllä, jolle sakko määrättiin, oli direktiovalta toiseen nähden, yhteisöjen tuomioistuin kumosi osittain riidanalaisen päätöksen perustelujen puuttumisen vuoksi (edellä 158 kohdassa mainittu asia Aristrain v. komissio, tuomion 93–100 kohta). Yhteisöjen tuomioistuin ei siis mainitussa tuomiossa vastustanut sitä, että kaikkiin yrityksen muodostaviin yhtiöihin sovelletaan 10 prosentin enimmäismäärää tämän yrityksen kokonaisliikevaihdosta, vaan muistutti vain, että komission on osoitettava sellaisten tosiasiallisten olosuhteiden olemassaolo, jotka oikeuttavat luokittelemaan useat yhtiöt yhdeksi taloudelliseksi kokonaisuudeksi.

189 Kuten edellä 138 kohdassa on todettu, käsiteltävässä asiassa on riidatonta, että Reyrolle, SEHV ja Magrini muodostivat kartellin loppuvaiheessa Siemens Österreichin ja KEG:n tai niiden edeltäjäyhtiöiden kanssa yhden ja saman yrityksen. Niinpä komissio voi lähtökohtaisesti ottaa tämän yrityksen kokonaisliikevaihdon viitearvoksi, kun

se laskee kuhunkin mainittuun yritykseen kuuluneista yhtiöistä sovellettavan sakon enimmäismäärän 10 prosenttia liikevaihdosta.

190 Reyrolle, SEHV ja Magrini vetoavat lisäksi unionin yleisen tuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jonka mukaan silloin, kun rikkomiseen osallistunut taloudellinen yksikkö on purettu rikkomisen päättymisen ja sen toteavan päätöksen antamisen välisenä aikana, jokaisella päätöksen adressaatilla on oikeus siihen, että siihen sovelletaan yksilöllisesti 10 prosentin enimmäismäärää liikevaihdosta (edellä 90 kohdassa Tokai Carbon ym. v. komissio, mainitut yhdistetyt asiat tuomion 390 kohta). Ne päättelevät tästä, että yleisesti 10 prosentin enimmäismäärä voidaan laskea taloudellisen yksikön maailmanlaajuisen kokonaisliikevaihdon perusteella vain, jos tämä yksikkö pysyy samana rikkomisen ajankohdan ja komission päätöksen antamisajankohdan välillä. Niinpä ne katsovat, että 10 prosentin enimmäismäärä on laskettava erikseen kunkin yhtiön osalta, jos taloudellinen yksikkö on kasvanut rikkomisen jälkeen.

191 Tämä väite on hylättävä, koska riidanalaisessa päätöksessä nimellä VA Tech mainittu taloudellinen kokonaisuus, joka käsittää muun muassa Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin, ei ollut varsinaisesti kasvanut kartellin päättymisen ja riidanalaisen päätöksen antamisen välisenä aikana. Kaikki kantajat kuuluivat siihen kartellin päättymispäivänä 11.5.2004, ja ne kuuluivat siihen edelleen silloin, kun riidanalainen päätös 24.1.2007 annettiin – vaikka tiettyjen yhtiöiden nimi oli muuttunut ja VAS jopa sulautettu toiseen yhtiöön.

192 Niinpä väite, joka koskee enimmäismäärän 10 prosenttia liikevaihdosta ylittämistä Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin osalta, on hylättävä.

b) Viides peruste, joka koskee sitä, että komissio piti virheellisesti Reyrollea vastuullisena sen emoyhtiön lisäksi

Asianosaisten lausumat

193 Reyrolle väittää, että sen työntekijät eivät vuodesta 2002 lähtien osallistuneet sopimusten yhteensovittamisjärjestelmään ja kartelli koski sitä vain ”VAS:n osana”. Tytäryhtiöt ovat henkilökohtaisessa vastuussa kilpailunvastaisista käytännöistä vain siltä osin kuin ne osallistuvat niihin henkilökohtaisesti. Tytäryhtiöitä ei sitä vastoin voida pitää vastuullisina emoyhtiöidensä menettelystä. Niinpä kantajalle ei voida määrätä sakkoa rikkomisen toisen vaiheen perusteella eli ajanjakson 2002–2004 osalta.

194 Komissio kiistää Reyrollen väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

195 Ensinnäkin on todettava, että tämä Reyrollen peruste perustuu rikkomisen, josta sitä riidanalaisessa päätöksessä moititaan, ymmärtämiseen liian muodollisesti. Osallistuminen kartellin kokouksiin on moitittavaa vain sen ulkoisena ilmauksena, että osallistujilla on tahto tehdä sopimuksia keskenään ja että ne tuntevat itsensä velvoitetuiksi kartellissa tehtyjen lainvastaisten sopimusten vuoksi. Reyrolle ei ole kuitenkaan väittänyt ottaneensa etäisyyttä näihin sopimuksiin tai kartelliin yleisesti tai myöskään lakanneensa noudattamasta liiketoimintamenettelyssään kartellin sääntöjä ja konkreettisia sopimuksia kytkinlaitehankkeista. Vaikka siis katsottaisiin, että VAS:n

perustamisen jälkeen Reyrollea eivät kartellin kokouksissa enää edustaneet sen omat työntekijät, tämä ei osoita sitä, ettei se olisi oikeushenkilönä suorittanut EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista merkitseviä tekoja.

196 Toiseksi siitä, että tytäryhtiön menettely luetaan emoyhtiön syyksi, koska se on määrännyt tytäryhtiön liiketoimintakäyttäytymisestä, ei seuraa, että mainittua emoyhtiötä on pidettävä näin käyttäytyneenä tahona tytäryhtiönsä sijasta. Toisin sanoen emoyhtiön vastuu tytäryhtiönsä menettelystä ei missään tilanteessa vapauta tytäryhtiötä sen omasta vastuusta oikeushenkilönä, ja se on siis edelleen yksilöllisessä vastuussa niistä kilpailunvastaisista käytännöistä, joihin se osallistui.

197 Niinpä käsiteltävänä oleva peruste on hylättävä.

c) Ne bis in idem -periaatteen loukkaamista koskeva kuudes peruste

Asianosaisten lausumat

198 Siemens Österreich ja KEG väittävät, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan l alakohdan ii alakohdassa loukataan ne bis in idem -periaatetta siltä osin kuin siitä voi seurata niiden tuomitseminen kaksinkertaiseen rangaistukseen samasta rikkomisesta. Riidanalaisen päätöksen 487 ja 505 perustelukappaleesta ilmenee, että komission oli

tarkoitus määrätä VA Tech -yritykselle määrältään 22 050 000 euron sakko. Komissio jakoi sitten mielivaltaisesti tämän sakon määrän mainitun yrityksen rikkomisen päättyessä muodostaneille eri oikeushenkilöille. Tämä jakaminen voi kuitenkin aiheuttaa sen, että VA Tech -konserni ja lopulta Siemens Österreich ja KEG, jotka ovat ainoat tämän konsernin yhtiöt, joilla on riittävät taloudelliset voimavarat, suorittavat samasta rikkomisesta määrältään 4 500 000 euron ylimääräisen sakon, jos Schneider Electric kieltäytyy esittämällään tavalla maksamasta sille yhteisvastuullisesti SEHV:n ja Magrinin kanssa määrätyn sakon määrää.

199 Lisäksi SEHV:n ja Magrinin virheellisestä menettelystä vuosien 1988 ja 2000 välisenä aikana rangaistaisiin kahdesti, koska näin Reyrollen – jonka sakon laskentapohjassa otetaan huomioon SEHV:n ja Magrinin liikevaihdot – vastuu kasvaisi ja viimeksi mainitut joutuisivat yhteisvastuuseen keskenään ja Schneider Electricin kanssa.

200 Komissio kiistää asianosaisten väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

201 Ensinnäkin on todettava, että Siemens Österreichilla ja KEG:llä ei ole intressiä esittää tätä väitettä, koska se ei koske niitä henkilökohtaisesti. Riidanalaisen päätöksen 2 artiklan l alakohdan mukaan niille on määrätty vain määrältään 12 600 000 euron sakko yhteisvastuullisesti Reyrollen kanssa. Sen sijaan ne eivät ole yhteisvastuussa SEHV:lle ja Magrinille määrätyn sakon maksamisesta. Niinpä jos Schneider Electric esittäisi SEHV:lle ja Magrinille takaisinsaantivaatimuksen, se ei kasvattaisi Siemens

Österreichin ja KEG:n maksettavaksi kuuluvaa määrää. On lisättävä, siltä osin kuin viimeksi mainitut väittävät olevansa VA Tech -konsernin ainoat yhtiöt, joilla on riittävät taloudelliset voimavarat, että riidanalaisessa päätöksessä tai unionin oikeudessa yleensäkään ei säädetä siitä, että sakon määräämistä koskevan päätöksen adressaatin emoyhtiö olisi sen sijasta velvollinen maksamaan sakon, jos tämän adressaatin maksukyky on puutteellinen.

202 Toiseksi edellä 167 kohdan mukaisesti on todettava, että riidanalaisen päätöksen 2 artikla on kumottava siltä osin kuin se koskee SEHV:lle ja Magrinille määrättävän sakon määrän ja VA Tech -yritykseen kuuluneiden yhtiöiden yhteisvastuullisesti maksettavien määrien laskentaa.

203 Kolmanneksi se, että SEHV:n ja Magrinin liikevaihdot voidaan ottaa huomioon sekä Reyrollen sakon laskentapohjaa määritettäessä, myös vuosien 1988 ja 2000 väliseltä ajalta, jolloin se ei kuulunut samaan yritykseen SEHV:n ja Magrinin kanssa, että viimeksi mainituille samalta ajanjaksolta määrättävän sakon laskemisessa, on väistämätön seuraus siitä, että mainitut yhtiöt eivät kyseessä olevana aikana kuuluneet samaan yritykseen unionin kilpailuoikeudessa tarkoitetulla tavalla. Tämä ei merkitse kuitenkaan kaksinkertaista rangaistusta samasta rikkomisesta niin Reyrollen kuin VA Tech -yrityksenkään osalta, koska VA Tech -yritystä ja Schneider-yritystä rangaistiin vuosien 1988 ja 2000 välisen ajanjakson osalta toisistaan erillään.

204 Tästä seuraa, että tämä peruste on hylättävä.

d) Sakon määrän vähentämättä jättämistä koskeva seitsemäs peruste

Asianosaisten lausumat

205 Siemens Österreich ja KEG esittävät, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan l alakohdan ii alakohdalla rikotaan lieventäviä seikkoja koskevia sääntöjä, sellaisina kuin ne ilmenevät suuntaviivoista ja unionin oikeuskäytännöstä, sekä yhteistyötä koskevaa tiedonantoa. Ne korostavat erityisesti, että komissio ei ottanut huomioon sitä, että ne olivat vapaaehtoisesti keskeyttäneet osallistumisensa kilpailusääntöjen rikkomiseen 21.1.2004 alkaen eli jo ennen komission ensimmäistä toimenpidettä, sitä, että ne olivat lakkauttaneet kaikki kilpailusääntöjen vastaiset yhteydet muihin tutkimusten aikaan kartellin jäseninä olleisiin, VA Tech -yrityksen passiivista roolia kartellissa, niiden tekemää aktiivista yhteistyötä hallinnollisen menettelyn aikana ja sitä, että ne olivat aina tunnustaneet VA Tech -yrityksen osallistumisen kartelliin lokakuun 2002 ja maaliskuun 2004 välisenä aikana.

206 Komissio kiistää Siemens Österreichin ja KEG:n väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

– Lieventävät seikat

207 On huomattava, että suuntaviivojen 3 kohdassa määrätään sakon perusmäärän lieventämisperusteina ”erityisistä lieventävistä olosuhteista”, joita ovat esimerkiksi yrityksen passiivinen tai seurailijan asema ja rikkomisen lopettaminen heti komission ensimmäisen toimenpiteen jälkeen.

208 On todettava, että tässä tekstissä ei luetella pakottavasti lieventäviä seikkoja, jotka komission olisi otettava huomioon. Näin ollen on katsottava, että komissio on säilyttänyt tietyn harkintavallan arvioidakseen kokonaisvaltaisesti mahdollisen lieventäviin seikkoihin perustuvan sakon määrän alennuksen suuruutta (ks. vastaavasti asia T-50/00, Dalmine v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2395, 326 kohta).

209 Käsiteltävässä asiassa ensinnäkin siitä, että kantajat ovat väittäneet keskeyttäneensä vapaaehtoisesti kartelliin osallistumisensa 21.1.2004, on riittävää mainita, kuten edellä 77–81 kohdassa on esitetty, että komissio on voinut aivan oikein todeta, että kantajat olivat jatkaneet kartelliin osallistumistaan 11.5.2004 saakka.

210 Toiseksi suuntaviivojen 3 kohdassa mainittua ”rikkomisen keskeyttämistä komission ensimmäisistä toimenpiteistä lähtien” koskeva Siemens Österreichin ja KEG:n väite ei myöskään voi menestyä.

211 Komissio ei ole harkintavaltansa rajoissa missään tapauksessa velvollinen alentamaan sakkoa sillä perusteella, että ilmeinen kilpailusääntöjen rikkominen on lopetettu, oli tämä lopettaminen sitten tapahtunut ennen komission toimenpiteitä tai niiden jälkeen (edellä 90 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomion 292 kohta).

212 Käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä oleva kilpailusääntöjen rikkominen on epäilyksettä ollut ilmeinen rikkominen, koska se liittyi salaiseen kartelliin, jolla pyrittiin asettamaan hinnat ja jakamaan markkinat. Tällainen kartellityyppi on nimenomaisesti kielletty EY 81 artiklan 1 kohdan a ja c alakohdassa ja merkitsee erityisen vakavaa rikkomista, minkä komissio totesi aivan oikein riidanalaisen päätöksen 479 perustelukappaleessa. Siemens Österreich ja KEG moittivat siten komissiota virheellisesti siitä, ettei se alentanut niiden sakkoa sen perusteella, että ne olivat keskeyttäneet osallistumisensa tähän rikkomiseen ennen tutkimuksen aloittamista.

213 Vaikka komissio olisi aikaisemmin pitänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vapaaehtoista lopettamista lieventävänä olosuhteena, se saa suuntaviivoja soveltaessaan ottaa huomioon sen, että erittäin vakavat ilmeiset kilpailusääntöjen rikkomiset ovat vielä verrattain yleisiä, vaikka niiden lainvastaisuus on osoitettu jo yhteisön kilpailupolitiikan alkuvaiheessa, ja näin ollen katsoa, että tämä armelias käytäntö oli syytä hylätä ja lopettaa tällaisen rikkomisen lopettamisen palkitseminen sakon alentamisella (edellä 90 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomion 294 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Joka tapauksessa unionin yleinen tuomioistuin ei näe syytä muuttaa komission arviointia edes täyttä harkintavaltaansa käyttäessään.

214 Edellä esitetyn perusteella se, että VA Tech -yrityksen muodostaneet yhtiöt lopettivat osallistumisensa rikkomiseen komission ensimmäisestä toimenpiteestä alkaen, ei voi merkitä lieventävää seikkaa.

215 Kolmanneksi Siemens Österreichin ja KEG:n väitteet suuntaviivojen 3 kohdassa tarkoitetusta ”yrityksen pelkästä passiivisuudesta tai seurailijan asemasta kartellin toteuttamisessa” on myös hylättävä.

216 Ensinnäkin Siemens Österreich ja KEG esittävät, että ne eivät osallistuneet kilpailunvastaisten sopimusten valmisteluun. Komissio totesi tästä riidanalaisessa päätöksessä kuitenkin, että Reyrolle, Magrini ja Schneider Electric olivat SEHV:n oikeudellisina edeltäjinä osallistuneet kartellin pohjana olevien sopimusten valmisteluun ja olivat olleet mukana perustamassa sitä. Tässä tilanteessa on todettava, että kiintiösopimuksen liitteeseen 1, johon sisältyy luettelo kartellin perustajista ja niiden koodit, sisältyvät muun muassa numerot 13, 16 ja 32, joiden komissio totesi kantajien vastustamatta tarkoittavan Reyrollea, Schneider-konsernia ja Magrinia. Koska Siemens Österreich ja KEG eivät ole yksityiskohtaisesti riitauttaneet toteamusta, jonka mukaan niiden tytäryhtiöt osallistuivat kiintiösopimuksen valmisteluun, tämä väite on hylättävä.

217 Toiseksi Siemens Österreich ja KEG esittävät, että muut kartellin jäsenet erehdyttivät VA Tech -yritystä, sillä ne olivat joulukuussa 2000 saaneet sen uskomaan kartellin päättyneen, ja että ne olivat keskustelleet sen osallistumisen toisen vaiheen aikana kytkinlaitehankkeista sen tietämättä.

218 Tästä on riittävää todeta, että se, että muut tämän kartellin jäsenet erehdyttivät VA Tech -yritystä, jonka osallistumisen kartelliin – rikkomiseen, joka kuten edellä 212 kohdassa on mainittu, oli erittäin vakava – komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut, ja pyrkivät näin saavuttamaan lisäetuja mainitun kartellin niille tuottamiin etuihin nähden, ei ole peruste katsoa tämän yrityksen menettelyn olleen

vähemmän vakava. Niinpä tällaiset olosuhteet eivät voi muodostaa lieventäviä seikkoja eivätkä ne erityisesti ole osoitus mainitun yrityksen pelkästä passiivisuudesta tai seurailijan asemasta kartellissa.

– Yhteistyötä koskevan tiedonannon soveltaminen

219 Oikeuskäytännön mukaan sakkojen alentaminen kilpailulainsäädännön rikkomiseen osallistuneiden yritysten tekemän yhteistyön vuoksi perustuu näkemykseen siitä, että tällainen yhteistyö helpottaa komission tehtävää sen pyrkiessä toteamaan rikkomisen olemassaolon ja – tarvittaessa – saamaan sen loppumaan (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 399 kohta; asia T-311/94, BPB de Eendracht v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1129, 325 kohta; asia T-338/94, Finnboard v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1617, 363 kohta ja asia T-347/94, Mayr-Melnhof v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1751, 330 kohta).

220 Kuten yhteistyötä koskevan tiedonannon 29 kohdassa todetaan, tämä johtaa oikeutettuihin odotuksiin, joihin yritykset voivat tukeutua paljastaessaan kartellin komissiolle. Kun otetaan huomioon perusteltu luottamus, joka yrityksille, jotka haluavat ryhtyä komission kanssa yhteistyöhön, on voinut syntyä yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella, komissio on näin ollen velvollinen noudattamaan kyseistä tiedonantoa arvioidessaan Siemens Österreichin ja KEG:n tekemää yhteistyötä niille määrättävän sakon suuruutta määritettäessä (ks. vastaavasti ja analogisesti asia T-26/02, Daiichi Pharmaceutical v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok., s. II-713, 147 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

221 Komissiolla on kuitenkin yhteistyötä koskevassa tiedonannossa asetetuin rajoituksin laaja harkintavalta arvioida, ovatko todisteet, joita yritys on vapaaehtoisesti toimittanut, helpottaneet sen tehtävää mainitun tiedonannon 22 kohdassa tarkoitetulla tavalla ja onko tarpeen myöntää yritykselle alennus tämän tiedonannon nojalla (ks. analogisesti edellä 219 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 393 ja 394 kohta ja yhdistetyt asiat T-259/02-T-264/02 ja T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomio 14.12.2006, Kok., s. II-5169, 532 kohta). Tähän arviointiin kohdistuu rajoitettu tuomioistuinvalvonta.

222 Tähän liittyen on huomattava, etteivät Siemens Österreich ja KEG ole osoittaneet oikeudellisesti riittävällä tavalla, että ne olisivat panoksellaan tuoneet merkittävän lisäarvon komission hallussa jo olleisiin todisteisiin nähden yhteistyötä koskevan tiedonannon 21 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Mainittujen kantajien on osoitettava täsmällisesti, mitkä tiedot ne ovat esittäneet komissiolle ja miten nämä tiedot ovat helpottaneet kyseisen toimielimen tehtävää kyseessä olevien tosiseikkojen osoittamisessa.

223 Siemens Österreich ja KEG esittävät esillä olevassa asiassa, että VA Tech -konserni valmisteli lokakuun 2002 ja maaliskuun 2004 välisenä aikana kytkinlaitehankkeita ja kokouksia koskevia luetteloja, joista ilmenee yksityiskohtaisesti, mihin kokouksiin VAS ja sen tytäryhtiöt osallistuivat ja mistä kytkinlaitehankkeista konkreettisesti keskusteltiin. Se, että nämä tiedot auttoivat komissiota esittämään näytön VA Tech -yrityksen ja muiden yritysten suorittamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, perustuu siihen, että komissio toisti sellaisenaan kokonaisia kappaleita VA Tech -konsernin esittämistä seikoista, esimerkiksi riidanalaisen päätöksen 163 perustelukappaleessa.

224 Komissio, joka ei kiellä käyttäneensä VA Tech -konsernin toimittamia tietoja, totesi kuitenkin riidanalaisen päätöksen 539, 541 ja 542 perustelukappaleessa, että sillä oli jo tieto näistä seikoista kokonaisuudessaan eikä VA Tech -konserni siten toimittanut

mitään todisteita, joiden perusteella komission kyky osoittaa kyseiset seikat olisi vahvistunut. Komissio otti myös huomioon sen, että VA Tech -konserni kielsi tietyt sen näytettyinä pitämistä seikoista ja että se antoi ristiriitaisia ilmoituksia, mikä ei helpottanut komission päättelyä.

225 Riidanalaisen päätöksen 163 perustelukappaleen – joka on ainoa Siemens Österreichin ja KEG:n mainitsema riidanalaisen päätöksen perustelukappale, jossa komissio tukeutui VA Tech -konsernin toimittamiin tietoihin – lukemisesta ilmenee, että väite, jonka mukaan komissio olisi ottanut ”kokonaisia katkelmia” VA Tech -konsernin ”esittämistä seikoista”, on liioiteltu. Ainoa seikka, jonka osalta komissio viittasi nimenomaisesti VA Tech -konsernin yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella antamaan lausuntoon, koskee sitä, että useat kytkinlaitehankkeet Euroopassa ja sen ulkopuolella olivat keskustelujen kohteena lokakuun 2002 ja helmikuun 2004 välillä. Vaikka katsottaisiin, että mainittujen kantajien väite, jonka mukaan komissio sai niiden kautta selvyyden vuodesta 2002 lähtien tehdystä erottelusta eurooppalaisten hankkeiden, joista käytettiin tunnusta ”EP”, ja muiden hankkeiden, joista käytettiin tunnusta ”P”, välillä on perusteltu, tämän tiedon tuottamaa lisäarvoa ei voida pitää merkittävänä siten kuin yhteistyötä koskevan tiedonannon 21 kohdassa tarkoitetaan.

226 Siemens Österreich ja KEG eivät ole maininneet, missä määrin komission riitauttamat seikat olivat vahvistaneet komission kykyä näyttää kyseessä olevat seikat toteen, tai esittäneet muita seikkoja, jotka se olisi toimittanut komissiolle ja jotka olisivat vahvistaneet tätä kykyä.

227 Tästä seuraa, että kun otetaan huomioon komissiolle edellä 221 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tunnustettu harkintavalta, sitä ei voida moittia siitä, että se olisi lainvastaisesti kieltäytynyt alentamasta Siemens Österreichille ja KEG:lle määrättyä sakkoa.

228 Niinpä tämä peruste on hylättävä.

B *Toinen kanneperuste, joka koskee olennaisten menettelymääräysten ja tarkemmin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen d kohtaan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen perustuvan kantajien oikeuden todistajan kuulustelemiseen rikkomista*

Asianosaisten lausumat

229 Kantajat väittävät olennaisilta osin, että komissio loukkasi niiden Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen d kohdan menettelyllisiin takeisiin ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen perustuvaa oikeutta kuulustella todistajaa. Komissio tukeutui sen toteamiseksi, että VA Tech -yritys oli aloittanut uudelleen osallistumisensa kilpailusääntöjen rikkomiseen VAS:n kautta 1.4.2002 alkaen, ABB:n päätodistaja M:n lausumiin turvaamatta etukäteen kantajien oikeutta kuulustella tätä todistajaa. Tämä menettelyllinen tae oli sitäkin tärkeämpi, koska kyseisellä todistajalla oli esillä olevassa asiassa henkilökohtainen intressi siihen, että kantajia rangaistaisiin ankarasti, sillä hänen edustamansa kilpaileva yritys oli vapautettu sakkonsa maksamisesta yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella, ja koska asetuksen N:o 1/2003 19 artikla ei mitenkään edellyttänyt häneltä totuudessa pysymistä.

230 Kantajat korostavat, että näitä periaatteita sovelletaan komissiossa käytäviin kartelleja koskeviin menettelyihin, vaikka ne eivät ole rikosoikeudenkäyntejä tuomioistuimessa, koska asetuksen N:o 1/2003 23 artiklassa tarkoitettujen sakkojen tunnustetaan olevan rangaistuksia laajassa merkityksessä. Joka tapauksessa mainitun todistajan

kuulemisella unionin yleisessä tuomioistuimessa käytävässä menettelyssä ei voida korjata tätä virheellisyyttä.

231 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

232 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perusoikeudet ovat erottamaton osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista unionin tuomioistuimet valvovat (yhteisöjen tuomioistuimen lausunto 2/94, 28.3.1996, Kok., s. I-1759, 33 kohta ja asia C-299/95, Kremzow, tuomio 29.5.1997, Kok., s. I-2629, 14 kohta). Unionin tuomioistuin ja unionin yleinen tuomioistuin tukeutuvat tässä tarkoituksessa jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen ja ihmisoikeuksia koskeviin kansainvälisiin asiakirjoihin, joiden syntyyn jäsenvaltiot ovat vaikuttaneet tai joihin ne ovat liittyneet. Euroopan ihmisoikeussopimuksella on tässä yhteydessä erityinen merkitys (asia 222/84, Johnston, tuomio 15.5.1986, Kok., s. 1651, Kok. Ep. VIII, s. 621, 18 kohta ja em. asia Kremzow, tuomion 14 kohta). EU 6 artiklan 2 kohdan mukaan ”unioni pitää arvossa yhteisön oikeuden yleisinä periaatteina perusoikeuksia, sellaisina kuin ne taataan [Euroopan ihmisoikeussopimuksessa] ja sellaisina kuin ne ilmenevät jäsenvaltioiden yhteisessä valtiosääntöperinteessä”.

233 Niinpä on tutkittava, jättikö komissio edellä esitetyn valossa noudattamatta unionin oikeusjärjestykseen kuuluvaa puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen perusperiaatetta (asia 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok., s. 3461, Kok. Ep. VII, s. 339, 7 kohta), kun se ei antanut kantajille mahdollisuutta kuulustella välittömästi todistaja M:ää.

234 Tästä on todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tämä periaate edellyttää, että yrityksellä ja yritysten yhteenliittymillä, joita komission kilpailun alalla suorittama tutkimus koskee, on hallinnollisesta menettelystä lähtien mahdollisuus esittää asianmukaisesti näkemyksensä komission esiin tuomien tosiseikkojen, väitteiden ja olosuhteiden todenperäisyydestä ja merkityksellisyydestä (ks. asia T-314/01, Avebe v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3085, 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Mainittu periaate ei sitä vastoin edellytä, että näille yrityksille annetaan mahdollisuus itse kuulustella komission kuulemia todistajia hallinnollisessa menettelyssä (ks. vastaavasti edellä 52 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 200 kohta).

235 Niinpä kantajien esittämä toinen kanneperuste on hylättävä.

II *Muuttamista koskevat vaatimukset*

236 Kuten tämän tuomion 65–72 kohdasta ilmenee, riidanalaisen päätöksen 1 artikla on kumottava siltä osin kuin siinä todetaan kantajien osallistuneen EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomiseen 1.4.2002 ja 30.6.2002 välisenä aikana. Tästä seuraa kaikille kantajille rikkomisen keston väheneminen kolmella kuukaudella riidanalaisessa päätöksessä todettuun kestoon nähden.

237 Lisäksi kuten tämän tuomion 137–167 kohdasta ilmenee, riidanalaisen päätöksen 2 artikla on kumottava siltä osin kuin se koskee SEHV:lle ja Magrinille määrätyn sakon määrän ja kantajien yhteisvastuullisesti maksettavien määrien laskentaa.

238 Kun yrityksen esittämien perusteiden, jotka koskevat sellaisen komission päätöksen lainmukaisuutta, jolla sille on määrätty sakko unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta, tutkimisessa käy ilmi lainvastaisuus, unionin yleisen tuomioistuimen on tutkittava, onko sen täyttä harkintavaltaansa käyttäen muutettava riidanalaista päätöstä (asia T-59/02, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3627, 443 kohta).

239 Kantajat vaativat, että unionin yleinen tuomioistuin alentaa niille määrättyjen sakkojen määrää siten, ettei se ylitä 1 980 000:ta euroa Siemens Österreichin ja KEG:n osalta, 1 100 000:ta euroa Reyrollen ja Magrinin osalta sekä 2 750 000:ta euroa SEHV:n osalta.

A *SEHV:lle ja Magrinille määrätyt sakot*

240 Unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että riidanalaista päätöstä on syytä muuttaa siltä osin kuin se koskee SEHV:lle ja Magrinille määrätyn sakon määrän sekä niiden ja muiden unionin kilpailuoikeudessa tarkoitetun yrityksen muodostavien yhtiöiden yhteisvastuullisesti maksettavien määrien laskentaa kartellin kestoajalta.

241 Sekä komissio että kantajat väittivät kirjallisissa lausumissaan ja/tai istunnossa, että esillä olevassa asiassa oli olemassa useita mahdollisuuksia laskea sakkojen määrät. Tähän liittyen on otettava huomioon eri seikkoja. Ensimmäiseksi yhtiön vastuun rikkomiseen osallistumisesta olisi ilmettävä yhtenä sakkona, joka lasketaan suhteessa niiden ajanjaksojen, jolloin se osallistui rikkomiseen, yhteismäärään. Toiseksi samaan yritykseen rikkomisen aikana kuuluneiden eri yhtiöiden sakot on laskettava tällä yrityksellä sen rikkomiseen osallistumisen viimeisen kokonaisen vuoden aikana olleen taloudellisen vahvuuden perusteella, jotta varmistettaisiin sakon riittävä ehkäisevyys.

Jos kolmanneksi tietyt yhtiöt kuuluivat eri aikoina kahteen eri yritykseen, joille lisäksi määritetään sakkoja varten erilaiset laskentapohjat, kuten esillä olevassa asiassa, näille kahdelle yhtiölle on kuitenkin määrättävä sakko, joka koostuu kahdesta erillisestä määrästä, jotka määräytyvät niiden näihin kahteen yritykseen kuulumisen ajanjaksojen perusteella, jotta voidaan määrittää asianmukaisesti niiden yhtiöiden, joiden syyksi rikkominen luetaan, yhteisvastuullisesti maksettavat määrät.

242 Niinpä SEHV:lle ja Magrinille on määrättävä kahdesta määrästä koostuva sakko niiden ajanjaksojen perusteella, jolloin määräysvaltaa niissä käytti Schneider Electric ja jolloin sitä käytti VA Technologie.

243 Ajanjakson 1.7.2002–11.5.2004, jolloin VA Technologie käytti määräysvaltaa SEHV:ssä ja Magrinissa, osalta komissio määritti riidanalaisessa päätöksessä VA Tech -yrityksen sakon laskentapohjaksi 9 000 000 euroa. Kuten tämän tuomion 122–136 ja 203 kohdasta ilmenee, tätä määrää ei voida kyseenalaistaa kantajien väitteiden perusteella.

244 Riidanalaisen päätöksen 492 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio korotti suuntaviivojen mukaisesti sakkojen laskentapohjaa rikkomisen keston perusteella 10 prosentilla kokonaiselta rikkomisvuodelta ja viidellä prosentilla jokaiselta vähintään kuuden kuukauden mutta alle vuoden lisäjaksolta. VA Tech -yrityksen sakon 9 000 000 euron laskentapohjaa on siten korotettava 15 prosentilla, kun otetaan

huomioon 1.7.2002 ja 11.5.2004 välinen vuoden ja 10 kuukauden kesto, mistä seurasi VA Tech -yritykselle 10 350 000 euron perusmäärä (9 000 000 + 1 350 000), joka raskauttavien tai lieventävien seikkojen puuttuessa on sama kuin sakon määrä.

245 Reyrollen, Siemens Österreichin ja KEG:n, SEHV:n ja Magrinin, jotka muodostivat mainittuna aikana unionin kilpailuoikeudessa tarkoitetun yrityksen, on maksettava tämä sakko yhteisvastuullisesti. Tämän tuomion 158 ja 159 kohdassa esitetyn mukaisesti kukin yhteisvelallisista vastaa niiden keskinäisessä suhteessa viidesosasta 10 350 000 euron määrästä.

246 Ajanjakson 15.4.1988–13.12.2000, jolloin SEHV ja Magrini kuuluivat Schneider-konserniin, osalta komissio määritti riidanalaisessa päätöksessä Schneider-yritykselle 3 600 000 euron laskentapohjan. Kuten edellä 176–179 kohdassa on todettu, tätä määrää ei voida kyseenalaistaa SEHV:n ja Magrinin väitteiden perusteella. Suuntaviivojen mukaan tätä määrää on korotettava 125 prosentilla, kun otetaan huomioon mainitun ajanjakson kesto 12 vuotta ja seitsemän kuukautta, jolloin perusmääräksi muodostuu Schneider-yrityksen osalta 8 100 000 euroa (3 600 000 + 4 500 000), joka raskauttavien tai lieventävien seikkojen puuttuessa on sama kuin sakon määrä.

247 Schneider Electricin, SEHV:n ja Magrinin, jotka muodostivat mainittuna aikana unionin kilpailuoikeudessa tarkoitetun yrityksen, on maksettava tämä sakko yhteisvastuullisesti. Tämän tuomion 158 kohdassa esitetyn mukaisesti kukin yhteisvelallisista vastaa niiden keskinäisessä suhteessa kolmasosasta 8 100 000 euron määrästä.

248 Tältä osin on ensimmäiseksi täsmennettävä, että Schneider Electricille määrätyn sakon kokonaismäärä pysyy samana riidanalaisessa päätöksessä asetettuun määrään nähden. Lisäksi tämän sakon perusteella yhteisvastuullisesti maksettavien määrien jako on Schneider Electricille suotuisa verrattuna riidanalaisessa päätöksessä suoritettuun jakoon. Tässä tilanteessa se, ettei Schneider Electriciä ole kuultu, ei ole esteenä riidanalaisen päätöksen muuttamiselle siten kuin edellisessä kohdassa mainitaan.

249 Toiseksi unionin yleinen tuomioistuin ei pidä asianmukaisena seurata komission ehdottamaa päättelyä sen riidanalaisessa päätöksessä tekemän valinnan, että SEHV ja Magrini velvoitetaan vastaamaan vain rikkomisen keston perusteella tehtävää korotusta vastaavasta osasta Schneider-yrityksen sakkoa, perustelemiseksi.

250 Schneider Electricin määrääminen maksamaan määrä, josta SEHV ja Magrini eivät ole maksuvelvollisia, viittaa siihen, että komissio halusi osoittaa sille lisäseuraamuksen, joko sen (entisten) tytäryhtiöiden SEHV:n ja Magrinin osallistumisen ylittävästi tai pidempää ajanjaksoa koskevana.

251 Riidanalaisessa päätöksessä ei ole kuitenkaan kysymys tällaisesta lisäseuraamuksesta. Komissio totesi asiassa T-124/07 antamansa vastaajan vastauksen 29 kohdassa, että oli ”lähtökohtaisesti lainmukaista velvoittaa Schneider [Electric] maksamaan yksilöllinen sakko sen yksilöllisen menettelyn perusteella”. Se ei ole kuitenkaan riidanalaisessa päätöksessä tai unionin yleiselle tuomioistuimelle toimittamissaan kirjallisissa lausumissa maininnut, mitä tämä Schneider Electricin yksilöllinen menettely sisältää ja miltä osin tämä menettely erosi siitä menettelystä, josta sen katsottiin olevan vastuussa sen (entisten) tytäryhtiöiden kartelliin osallistumisen vuoksi. Lisäksi komissio on itse maininnut unionin yleisen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin antamissaan vastauksissa, ettei tätä mainintaa ”yksilöllisestä menettelystä” pidä ymmärtää niin,

että se moittisi Schneider Electriciä menettelystä, joka ei liity siihen, josta SEHV:tä ja Magrinia moititaan. Komissio mainitsi vielä riidanalaisen päätöksen 423 perustelukappaleessa ilman varauksia, että se tarkoitti, että Schneider Electriciä, SEHV:tä ja Magrinia on pidettävä yhteisvastuullisina 15.4.1988 ja 13.12.2000 välisen ajanjakson osalta.

252 Tästä seuraa, että yhtäältä Schneider Electriciä emoyhtiönä kuin toisaalta SEHV:tä ja Magrinia tytäryhtiöinä, jotka yhdessä muodostivat Schneider-yrityksen, on pidettävä lähtökohtaisesti vastuullisina samasta määrästä sillä ainoalla varauksella, että on olemassa vain yhtä näistä yhtiöistä koskevia raskauttavia tai lieventäviä seikkoja. On riidatonta, ettei käsiteltävässä asiassa ole tällaisia seikkoja sen enempää Schneider Electricin kuin SEHV:n ja Magrininkaan osalta.

253 Komissio mainitsi myös vastauksessaan unionin yleisen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin, että se rajoitti Schneider Electricin ja sen entisten tytäryhtiöiden yhteisvastuun sakon määrään, joka vastaa rikkomisen keston perusteella tehtävää korotusta, jotta vältettäisiin se, että SEHV ja Magrini joutuvat sen vuoksi, että niiden liikevaihdot oli otettu huomioon sekä VA Tech -yrityksen että Schneider-yrityksen sakon laskentapohjien määrittämisessä, maksamaan kaksi kertaa sakon laskentapohjan määrän. SEHV:lle ja Magrinille määrättyjen sakkojen määrä 22 050 000 euroa sisältää jo muun muassa niiden liikevaihtoihin perustuvan laskentapohjan 9 000 000 euroa. Niinpä ei olisi tasapuolista velvoittaa ne maksamaan lisäksi yhteisvastuullisesti Schneider-yrityksen sakon laskentapohjan määrä 3 600 000 euroa, joka perustuu samaan liikevaihtoon.

254 Unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että koska riidanalaisen päätöksen 2 artikla kumotaan siltä osin kuin se koskee SEHV:lle ja Magrinille määrättyjen sakkojen määrän laskemista, komission esittämän arvioinnin asianmukaisuutta ei ole tarpeen tutkia.

Tämä arviointi koskee riidanalaisessa päätöksessä määrättyjä sakkoja, joita luonnehtii lähestymistapa, jonka mukaan SEHV:n ja Magrinin sakkojen määrät on laskettava yhden laskentapohjan perusteella koko niiden kartelliin osallistumisen kestolta ottamatta huomioon sitä, että nämä yhtiöt kuuluivat peräkkäisissä vaiheissa kahteen eri yritykseen. Unionin yleisen tuomioistuimen muuttamassa muodossa SEHV:n ja Magrinin sakkojen laskeminen tapahtuu erillisenä sen ajanjakson, jolloin ne kuuluivat Schneider-yritykseen, ja sen ajanjakson, jolloin ne kuuluivat VA Tech -yritykseen, osalta. Tässä tilanteessa sakkojen laskentapohjien määriä ei määrätä maksettavaksi kahteen kertaan samalta ajanjaksolta.

255 Lisäksi sakon laskentapohja on vain yksi tieto yritykselle määrättävän sakon perusmäärän määrittämisessä sovellettavassa laskentakaavassa eikä itse ole sakon erillinen osa. Päinvastoin sakon perusmäärää on pidettävä jakamattomana lukuna, kun otetaan huomioon kyseessä olevan yrityksen muodostavia eri yhtiöitä rasittava yhteisvastuu, joten sakon laskentapohjaa ei voida käsitellä yhteisvastuun kannalta eri tavalla kuin rikkomisen keston perusteella tehtävää korotusta – erona raskauttavien tai lieventävien seikkojen huomioon ottamisessa käytettäviin kertoimiin, joilla on vaikutusta vain niiden yhtiöiden sakkoihin, joita nämä seikat koskevat tai joiden syyksi ne voidaan lukea (ks. edellä 252 kohta).

256 Niinpä SEHV, Magrini ja Schneider Electric joutuvat maksamaan yhteisvastuullisesti niille niiden 13.3.2001 edeltäneenä ajanjaksona, jolloin ne kuuluivat samaan yritykseen, tapahtuneen kartelliin osallistumisen vuoksi määrätyn 8 100 000 euron sakon.

257 SEHV:lle ja Magrinille määrätään siis yhteensä 18 450 000 euron sakko.

B *Reyrollelle, Siemens Österreichille ja KEG:lle määrätyt sakot*

258 Unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että riidanalaista päätöstä on muutettava siltä osin kuin se koskee Siemens Österreichille, KEG:lle ja Reyrollelle määrättyjen sakkojen määrien sekä niiden muiden yhtiöiden, joiden kanssa ne niiden kartelliin kuulumisen aikana muodostivat unionin kilpailuoikeudessa tarkoitetun yrityksen, kanssa yhteisvastuullisesti maksettavien sakkojen määrien laskentaa.

259 Kuten riidanalaisen päätöksen 506 ja 507 perustelukappaleesta ilmenee, komissio piti yhtäältä Reyrollea vastuullisena kilpailusääntöjen rikkomisesta 14 vuoden ja 9 kuukauden ajalta ja toisaalta Siemens Österreichia ja KEG:tä 4 vuoden ja 4 kuukauden ajalta.

260 Kuten tämän tuomion 72 kohdasta ilmenee, riidanalaisen päätöksen 1 artikla on siis kumottava siltä osin kuin komissio totesi siinä kantajien rikkoneen kilpailusääntöjä 1.4.2002 ja 30.6.2002 välisenä aikana, joten niiden syyksi luetun rikkomisen kestoa on vähennettävä kolmella kuukaudella, mikä tarkoittaa 14 vuoden ja 6 kuukauden kestoa Reyrollen osalta ja 4 vuoden ja 1 kuukauden kestoa Siemens Österreichin ja KEG:n osalta.

261 Suuntaviivoissa säädetään kuitenkin määrän korottamisesta 10 prosentilla täyttä rikkomisvuotta kohti ja viidellä prosentilla vähintään kuuden kuukauden mutta alle vuoden mittaista lisäjaksoa kohti. Niinpä keston alentamisesta kolmella kuukaudella Reyrollen, Siemens Österreichin ja KEG:n osalta ei seuraa korotuksen pienentämistä niihin sovelletun keston perusteella. Korotukseksi jää siis Reyrollen osalta 145 prosenttia ja Siemens Österreichin ja KEG:n osalta 40 prosenttia. Tästä seuraa, että niiden sakkojen perusmäärät, jotka raskauttavien tai lieventävien seikkojen puuttuessa

ovat samat kuin niiden sakkojen määrät, pysyvät muuttumattomina eli 22 050 000 eurossa ja 12 600 000 eurossa.

262 Komission riidanalaisen päätöksen 468 perustelukappaleessa toteaman mukaan ja kun otetaan huomioon sekä rikkomisen keston alentaminen kolmella kuukaudella kaikkien kantajien osalta että tämän tuomion 243 kohdassa esitetty SEHV:n ja Magrinin sakkojen laskentatapa, Reyrollelle määrätystä 22 050 000 euron sakosta ensimmäinen määrä 10 350 000 euroa on maksettava yhteisvastuullisesti Siemens Österreichin, KEG:n, SEHV:n ja Magrinin kanssa. Kuten edellä 244 kohdassa on mainittu, niiden keskinäisessä suhteessa kukin yhteisvelallisista vastaa viidesosasta 10 350 000 euron määrästä.

263 Lisäksi Reyrollelle määrätystä 22 050 000 euron sakosta toinen määrä 2 250 000 euroa on maksettava yhteisvastuullisesti Siemens Österreichin ja KEG:n kanssa. Edellä 158 ja 159 kohdassa esitetyn mukaisesti kukin yhteisvelallisista vastaa niiden keskinäisessä suhteessa kolmasosasta tästä määrästä.

264 Reyrollelle määrätystä 22 050 000 euron sakosta se vastaa itse 9 450 000 euron määrästä.

265 Vaatimukset riidanalaisen päätöksen muuttamisesta on muilta osin hylättävä.

Oikeudenkäyntikulut

266 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdassa määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, unionin yleinen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan.

267 Asiassa T-122/07, jossa kanne hyväksytään osittain, kyseessä olevia olosuhteita arvioidaan oikein, kun päätetään, että komissio vastaa yhdestä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja kun se velvoitetaan korvaamaan yksi kymmenesosa Siemens Österreichin ja KEG:n oikeudenkäyntikuluista. Siemens Österreich ja KEG vastaavat yhdeksästä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja ne velvoitetaan korvaamaan yhdeksän kymmenesosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

268 Asiassa T-123/07, jossa kanne hyväksytään osittain, kyseessä olevia olosuhteita arvioidaan oikein, kun päätetään, että komissio vastaa yhdestä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja kun se velvoitetaan korvaamaan yksi kymmenesosa Reyrollen oikeudenkäyntikuluista. Reyrolle vastaa yhdeksästä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yhdeksän kymmenesosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

269 Asiassa T-124/07, jossa kanne hyväksytään osittain, kyseessä olevia olosuhteita arvioidaan oikein, kun päätetään, että komissio vastaa yhdestä viidesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja kun se velvoitetaan korvaamaan yksi viidesosa SEHV:n ja Magrinin oikeudenkäyntikuluista. SEHV ja Magrini vastaavat neljästä viidesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja ne velvoitetaan korvaamaan neljä viidesosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 24.1.2007 tehdyn komission päätöksen K(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) 1 artiklan m, p, q, r ja t alakohta kumotaan siltä osin kuin komissio totesi niissä Siemens AG Österreichin, VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG:n, Siemens Transmission & Distribution Ltd:n, Siemens Transmission & Distribution SA:n ja Nuova Magrini Galileo SpA:n rikkoneen kilpailusääntöjä 1.4.2002 ja 30.6.2002 välisenä aikana.

2) Päätöksen K(2006) 6762 lopullinen 2 artiklan j, k ja l alakohta kumotaan.

3) Päätöksen K(2006) 6762 lopullinen 1 artiklan m, p, q, r ja t alakohdassa todetuista kilpailusääntöjen rikkomisista määrätään seuraavat sakot:

– **Siemens Transmission & Distribution SA:lle ja Nuova Magrini Galileolle yhteisvastuullisesti Schneider Electric SA:n kanssa 8 100 000 euroa**

– **Siemens Transmission & Distribution Ltd:lle yhteisvastuullisesti Siemens AG Österreichin, VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG:n, Siemens Transmission & Distribution SA:n ja Nuova Magrini Galileon kanssa 10 350 000 euroa**

– **Siemens Transmission & Distribution Ltd:lle yhteisvastuullisesti Siemens AG Österreichin ja VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG:n kanssa 2 250 000 euroa**

– **Siemens Transmission & Distribution Ltd:lle 9 450 000 euroa.**

4) Kanteet hylätään muilta osin.

5) Asiassa T-122/07 Euroopan komissio vastaa yhdestä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yksi kymmenesosa Siemens AG Österreichin ja VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG:n oikeudenkäyntikuluista. Siemens AG Österreich ja VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG vastaavat yhdeksästä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja ne velvoitetaan korvaamaan yhdeksän kymmenesosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

6) Asiassa T-123/07 komissio vastaa yhdestä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yksi kymmenesosa Siemens Transmission & Distribution Ltd:n oikeudenkäyntikuluista. Siemens Transmission & Distribution Ltd vastaa yhdeksästä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yhdeksän kymmenesosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

7) Asiassa T-124/07 komissio vastaa yhdestä viidesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yksi viidesosa Siemens Transmission & Distribution SA:n ja Nuova Magrini Galileon oikeudenkäyntikuluista. Siemens Transmission & Distribution SA ja Nuova Magrini Galileo vastaavat neljästä viidesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja ne velvoitetaan korvaamaan neljä viidesosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

Pelikánová Jürimäe Soldevila Fragoso

Julistettiin Luxemburgissa 3 päivänä maaliskuuta 2011.

Allekirjoitukset

Sisällys

Asian tausta ..... II - 809

I Kantajat ja VA Tech -konserni ..... II - 809

II AIG ja oikeudenkäyntiä edeltänyt menettely ..... II - 810

III Riidanalainen päätös ..... II - 812

Asian käsittely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 815

Oikeudellinen arviointi ..... II - 818

I Kumoamisvaatimukset ..... II - 818

A Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee EY 81 artiklan, ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan ja tiettyjen asetuksen N:o 1/2003 säännösten virheellistä soveltamista ..... II - 818

1. Väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen osoittavien todisteiden puuttumista koskeva osaperuste ..... II - 819

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 819

b) Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 820

2. Väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen keston virheellistä arviointia koskeva osaperuste ..... II - 822

a) Ajankohta, jolloin kantajat keskeyttivät osallistumisensa kilpailusääntöjen rikkomiseen ..... II - 823

Asianosaisten lausumat ..... II - 823

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 824

b) Ajankohta, jolloin VA Tech -yritys osallistui uudelleen kilpailusääntöjen rikkomiseen ..... II - 828

Asianosaisten lausumat ..... II - 828

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 829

c) Kilpailusääntöjen rikkomisen päättymisajankohta ..... II - 832

Asianosaisten lausumat ..... II - 832

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 832

3. Osaperuste, joka koskee väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen vanhentumista 16.7.1998 edeltäneen ajanjakson osalta ..... II - 835

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 835

b) Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 836

4. Määrättyjen sakkojen määrän kohtuuttomuutta koskeva osaperuste ..... II - 840

a) Neljä ensimmäistä perustetta, jotka koskevat asiallisesti komission virheellistä tulkintaa unionin kilpailuoikeudessa tarkoitetusta yrityksen käsitteestä ..... II - 841

Asianosaisten lausumat ..... II - 841

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 847

– Rangaistusten ja seuraamusten yksilökohtaisuuden periaate ... II - 847

– Eri yhtiöt, joiden vastuulle kartelliin osallistuneiden yritysten menettely voidaan lukea, ja sakkojen yhteisvastuullista maksamista koskevien säännösten soveltaminen ..... II - 853

– Reyrollen, SEHV:n ja Magrinin erityisten olosuhteisen jättäminen huomioon ottamatta, kun niihin sovellettiin VA Tech -yrityksen sakon laskentapohjaa ..... II - 864

– Sakon määrän korottaminen rikkomisen keston vuoksi ..... II - 868

– Enimmäismäärä 10 prosenttia liikevaihdosta ..... II - 870

b) Viides peruste, joka koskee sitä, että komissio piti virheellisesti Reyrollea vastuullisena sen emoyhtiön lisäksi ..... II - 873

Asianosaisten lausumat ..... II - 873

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 873

c) Ne bis in idem -periaatteen loukkaamista koskeva kuudes peruste .. II - 874

Asianosaisten lausumat ..... II - 874

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 875

d) Sakon määrän vähentämättä jättämistä koskeva seitsemäs peruste .. II - 877

Asianosaisten lausumat ..... II - 877

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 878

– Lieventävät seikat ..... II - 878

– Yhteistyötä koskevan tiedonannon soveltaminen ..... II - 881

B Toinen kanneperuste, joka koskee olennaisten menettelymääräysten ja tarkemmin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen d kohtaan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen perustuvan kantajien oikeuden todistajan kuulustelemiseen rikkomista ..... II - 884

Asianosaisten lausumat ..... II - 884

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 885

II Muuttamista koskevat vaatimukset ..... II - 886

A SEHV:lle ja Magrinille määrätyt sakot ..... II - 887

B Reyrollelle, Siemens Österreichille ja KEG:lle määrätyt sakot ..... II - 893

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 895